

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Zvláštnosti řízení ve věcech mladistvých pachatelů

Vypracovala: Martina Kalivodová

Vedoucí práce: JUDr. Vladimíra Hájková

České Budějovice 2014

Abstrakt

Ve své bakalářské práci se budu zabývat trestním právem procesním s mladistvými pachateli. Důraz budu klást zejména na zvláštnosti týkající se řízení ve věcech mladistvých pachatelů. Tyto řízení budu porovnávat s řízením s dospělými pachateli. Do mé práce je proto z části zahrnuto i trestní právo procesní dospělých pachatelů. Klíčovými pojmy jsou mladistvý, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen ZSM a trestní řízení.

Na úvod zmíním historii trestního práva s mladistvými pachateli, která zaznamenala velkých změn. Nejdříve bylo trestní právo upraveno pouze v trestním zákoníku a trestním řádu, které obsahovaly pouze ustanovení týkající se mladistvých. Tato úprava byla ovšem nedostatečná a neumožňovala dostatečně reagovat na kriminalitu mládeže. Snahou tedy bylo prosadit nový zákoník, který by obsahoval soudnictví nad mládeží. V roce 2004 kvůli narůstající kriminalitě mládeže došlo na základě potřeby řešit trestní věci mladistvých odlišně ke vzniku nového samostatného **zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů**. Tento zákon sebou přinesl nejen spoustu změn, ale je především pozitivním přínosem v soudnictví mladistvých. Podotkla bych, že zákon je lex specialis k trestnímu zákoníku a trestnímu řádu. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže obsahuje zvláštní ustanovení s mladistvými pachateli. Pokud tento zákon nestanoví jinak, použije se obecných předpisů, to je trestního zákoníku a trestního řádu. Ve své práci se seznámím se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže a poukážu na skutečnosti z něj vyplývající.

Na začátku mé práce ve stručnosti vymezím základní pojmy zabývající se trestním právem hmotným ve věcech mladistvých, které jsou odlišné od trestního práva dospělých a které považuji za nutné znát k pochopení mé práce. Zákon se vztahuje na děti mladší 15 let a mladistvé mezi patnáctým až osmnáctým rokem věku. V zákoně je stanovena trestní odpovědnost, přičemž děti mladší patnácti let nejsou trestně odpovědné. Mladistvý je trestně odpovědný, ale trestní odpovědnost se neposuzuje

pouze podle věku, ale je podmíněna vyspělostí a dosažením určité rozumové a mravní vyspělosti. Protiprávní činy páchané mladistvými se nazývají provinění, proto se u mladistvých nepoužívá pojem trestný čin. V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže jsou stanovena opatření, která jsou mladistvým ukládána. Zákon stanovuje poměrně širokou škálu možných výchovných, ochranných a trestních opatření, která jsou uplatnitelná na mladistvé pachatele.

Hlavním cílem mé bakalářské práce bude zdůraznit odlišnosti v trestním právu procesním, tedy v trestním řízení s mladistvými pachateli a komparovat trestní řízení s mladistvými a dospělými pachateli, neboť se tato řízení v podstatných věcech liší. Podrobněji se potom zaměřím na určité zvláštnosti, které popíši, srovnávám s obecnými ustanoveními a nakonec je zhodnotím.

Nejdříve popíšu trestní řízení. Zmíním hlavní zásady trestního řízení a subjekty, které se účastní trestního řízení. Připomenu místní příslušnost soudů, která je u mladistvých odlišná. Výjimka je stanovena také v konání společného řízení mladistvých a dospělých pachatelů, ke kterému by mělo docházet jen výjimečně. Další zvláštností je ochrana soukromí mladistvého. Tento institut stanovuje zvýšenou ochranu mladistvých v trestním řízení. Vychází z toho, že hlavní líčení a veřejné zasedání mladistvých se konají pouze neveřejně a nelze publikovat jakékoliv informace o mladistvém. Odlišnost týkající se vazby spočívá především ve stanovených lhůtách délky vazby. U mladistvých je vazba pouze krajním prostředkem, mělo by spíše docházet k nahrazení vazby jinými instituty. Dále budu psát o mladistvém a jeho právech v trestním řízení, hlavně o obhajobě, která je zákonem stanovena za povinnou a o zjišťování poměrů mladistvého, která jsou předmětem dokazování, výslechu mladistvého a vyšetření jeho duševního stavu. Výslech je u mladistvých pachatelů velmi specifický a odlišný od výslechu s dospělými. Poté ve stručnosti popíšu stádia trestního řízení vycházející z trestního řádu a k tomu jen dodám odchylky týkající se mladistvých. V trestním řízení by s mladistvými mělo být zacházeno přiměřeně jejich věku a zvláště pečlivě šetřit jejich osobnost. Upřednostňovány by měly být zvláštní způsoby řízení, pokud je to pro vyřízení věci vhodnější. Zvláštní způsoby řízení jsou

stanoveny tři, z toho pouze odstoupení od trestního se vztahuje jen na mladistvé, zbylé dvě (narovnání a podmíněné zastavení trestního stíhání) lze použít i na dospělé pachatele. Jednotlivě budu o nich ve své práci psát. Nakonec se budu zabývat orgánem sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službou, což jsou velmi důležité orgány působící v soudnictví ve věcech mládeže.

Na závěr zhodnotím současný stav soudnictví ve věcech mladistvých a podám svůj vlastní názor na toto téma. Popíšu jisté nedostatky v zákoně a navrhnou jejich změnu, respektive popíšu moje představy o soudnictví ve věcech mládeže.

Abstract

My bachelor thesis will concern criminal procedural law of juvenile offenders, focusing on the specifics of proceedings with juvenile offenders, which I shall compare to proceedings with adult offenders. My work will also partially include criminal procedural law of adults. Key words are juvenile, law on juvenile justice, and criminal proceedings.

In the introduction I will mention the history of criminal law with juvenile offenders, which has undergone significant changes. At first criminal law was only regulated by the penal code and by the criminal procedure, which only included provisions concerning juvenile offenders. This regulation was insufficient as it did not allow to reflect juvenile criminality. There were tries to enforce a new code of law, which would contain only juvenile justice. Quite recently, in the year 2004, because of growing juvenile criminality and the need to solve juvenile criminal cases differently, a new independent law n. 218/2003 Sb. on juvenile justice was created, with the full name of *law n. 218/2003 on the liability of youth for unlawful acts and on juvenile justice and on change of some laws*. This law brought many changes and represents a positive contribution in juvenile justice. I would like to point out that the law is *lex specialis* to the penal code and to the criminal procedure. The law on juvenile justice contains special provisions on juvenile offenders, if this law does not state otherwise, general regulations shall be used, which are the penal code and the criminal procedure. In my work I will introduce the juvenile justice law and I will point out the facts resulting from it.

At the beginning of my thesis I will shortly define the basic concepts dealing with substantive criminal law of juvenile offenders, which are distinct from the criminal law of adults, and the knowledge of which I consider necessary for full understanding of my work. The law applies to children younger than 15 years of age and to youth between 15 and 18 years of age. The law defines criminal responsibility and states that children younger than 15 years of age are not criminally responsible. A youth is criminally

responsible, but criminal responsibility is evaluated not only on the basis of age, but is also subject to maturity and certain intellectual and moral maturity. Unlawful acts committed by juveniles are called minor offences. The term criminal offence is not used with juveniles. The law on juvenile justice identifies measures, which are inflicted upon juvenile offenders.

The aim of my work is to highlight the differences in procedural criminal law, in criminal proceedings with juveniles. I will compare criminal proceedings with juveniles to those with adults, which differ in significant terms. I will focus on certain specifics, which I will describe, compare to general regulations and evaluate.

At first I will describe what criminal proceedings are, I will mention the main principles of criminal proceedings and subjects, which take part in criminal proceedings. I will also include local jurisdiction, which is different for juveniles, as well as the impossibility to hold common proceedings with juvenile and adult offenders. The protection of privacy is also specific for juveniles. This institute states an increased protection of privacy in criminal proceedings, resulting in the fact, that the main trial and the public hearing are only held non-publicly and no information can be published about the juvenile. The differences concerning detention lies above all in the determined length of the detention. With juveniles, detention is only the last resort and should be replaced by other institutes. Further on, I will write about the juveniles and their right in criminal proceedings, and especially about defence, which is considered mandatory. About the determination of the circumstances of the juvenile, which is conducted through interrogation of the juvenile and through the examination of his mental state. Interrogation of juvenile offenders is very specific and differs from interrogation of adults. I shall also briefly describe the stages of criminal proceedings according to the criminal law and shall add variations applicable on juveniles. During criminal proceedings, juveniles should be treated adequately to their age, and their personality should be carefully examined. Preference should be given to special methods of proceedings, if this is more suitable for dealing with the case. There are three given special methods of proceedings, of which one relates

only to juveniles, the other two can be also used with adult offenders. In my thesis, I will describe them separately. In the end, I will deal with the authorities of social and legal protection of children and with the Probation and Mediation Service, which are important institutions in juvenile justice.

To conclude, I will evaluate the current state of juvenile justice and provide my own opinion on this topic. I will describe certain drawbacks in the law and suggest their change. I will describe my own ideas about juvenile law.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2014

Martina Kalivodová

Poděkování

Děkuji, vedoucí práce, JUDr. Vladimíře Hájkové za vstřícnost, poskytování rad a pomoci při odborném vedení mé práce.

OBSAH

ÚVOD.....	12
1 SOUČASNÝ STAV	14
1.1 Úvod do dějin trestní odpovědnosti mladistvých a soudnictví ve věcech mládeže	14
1.2 Východiska a důvody přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže	18
1.3 Obecná charakteristika zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže	18
2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH HMOTNĚPRÁVNÍCH POJMŮ ZÁKONA Č. 218/2003 SB., O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE	20
2.1 Mládež.....	20
2.2 Trestní odpovědnost mladistvých	20
2.2.1 Trestní odpovědnost v Anglii, Walsu, Skotsku a Irsku	22
2.3 Protiprávní činy u mladistvých	23
2.4 Zánik trestnosti.....	23
2.4.1 Účinná lítost.....	24
2.4.2 Promlčení trestního stíhání	24
2.5 Opatření ukládaná mladistvým	25
2.5.1 Výchovná opatření	25
2.5.2 Ochranná opatření.....	26
2.5.3 Trestní opatření	26
3 ZVLÁŠTNOSTI ŘÍZENÍ VE VĚCECH MLADISTVÝCH PACHATELŮ ...	28
3.1 Charakteristika trestního řízení	28
3.2 Hlavní zásady řízení ve věcech mladistvých pachatelů	29
3.3 Subjekty řízení ve věcech mladistvých	30
3.4 Místní příslušnost	31
3.5 Společné řízení	32
3.6 Ochrana soukromí mladistvých.....	32
3.6.1 Ochrana soukromí mladistvých a zveřejňování informací	33
3.6.2 Neveřejnost hlavního líčení, veřejného zasedání a publikování informací o nich	35
3.7 Vazba.....	37

3.7.1	Nahrazení vazby	38
3.7.2	Trvání vazby	39
4	MLADISTVÝ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ	41
4.1	Práva mladistvého	41
4.2	Zákonný zástupce	41
4.3	Obhajoba mladistvého.....	42
4.4	Poškozený	44
4.5	Zjištění poměrů mladistvého.....	45
4.5.1	Dokazování	45
4.5.2	Výslech	48
4.5.3	Vyšetření duševního stavu	50
5	ORGÁN SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	51
6	PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA.....	53
6.1	Probace	53
6.2	Mediace	53
7	STÁDIA TRESTNÍHO ŘÍZENÍ.....	55
7.1	Přípravné řízení	55
7.2	Zahájení trestního stíhání	56
7.3	Předběžné projednání obžaloby	58
7.4	Hlavní líčení a veřejné zasedání.....	59
7.5	Řízení o opravných prostředcích.....	61
7.6	Vykonávací řízení	63
8	ZVLÁŠTNÍ ZPŮSOBY ŘÍZENÍ.....	65
8.1	Odstoupení od trestního stíhání.....	66
8.2	Narovnání.....	67
8.3	Podmíněné zastavení trestního stíhání	68
9	ZHODNOCENÍ ÚPRAVY DE LEGE LATA A ÚVAHY DE LEGE FERENDA	69
10	ZÁVĚR	74
11	SEZNAM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	76

ÚVOD

Kriminalita mladistvých je aktuálním a zajímavým tématem, proto jsem si ho vybrala ke zpracování mé bakalářské práce. Dalším důvodem bylo absolvování praxe na odboru sociálních věcí a zdravotnictví, kde jsem nejvíce působila v oblasti sociálně-právní ochrany dětí s kurátory pro děti a mládež. Zde jsem si osvojila tuto problematiku a chtěla jsem se jí zabývat podrobněji.

Vzestupný vývoj kriminality trestné činnosti dětí a mladistvých je závažným fenoménem dnešní doby. Nepochybný vliv na šíření kriminality mezi mládeží má rychlost sociálních změn v České republice, které se týkají také životních postojů, zkušeností a zvyklostí. Delikvenci mládeže přitom předchází nejrůznější faktory, kterými je mladistvý ovlivněn. Jeho vývoj je determinován řadou rizikových faktorů, jež na něj v dětství působí a které ani sám mladistvý často neovlivní. S mladistvými delikventy je proto nutné pracovat určitým specifickým způsobem, jde především o řešení celé situace mladistvého, nezabývat se jen spáchaným trestným činem, zaměřit se na budoucnost nikoliv na minulost, řešit, jak je možné mladistvého napravit a co by pro něj bylo nejvhodnější, nikoliv ho jen potrestat. Je nutné správně reagovat na protiprávní jednání mladistvých a zabraňovat takovému jednání, přičemž nelze opomenout důležitost prevence. Soudnictví ve věcech mládeže vychází z principů restorativní justice. To je koncept trestního soudnictví, který se zaměřuje na obnovu vztahů, nikoliv na represii.

Mladistvý prochází různými fázemi svého vývoje. Mění se jeho psychická, fyzická, inteligenční i emoční stránka osobnosti, působí na něj okolní prostředí, především rodina, ve které je vychováván a přátelé, se kterými tráví volný čas. Mladistvý je velmi snadno ovlivnitelný, proto si říkáme, zda vůbec protiprávní jednání, které spáchal a má za něj být potrestán, vychází z jeho úmyslu. V rozporu jsou zde tzv. „klukoviny“, které mladiství spáchají z nedostatku znalosti zákona a z neuvědomění si možných následků činu, a protiprávní jednání, která mladiství spáchají za určitým účelem a jsou si přitom vědomi následků svých činu. Často spoléhají na to, že nejsou plně trestně odpovědní

a za spáchaný čin ponесou následky mírnější než dospělí pachatelé. Jak zmínil Cicero Marcus Tullius: „Největším lákadlem ke špatným skutkům je naděje na beztrestnost“.

Téma soudnictví ve věcech mládeže a kriminalita mládeže je velmi specifické. Potřebnost zacházet s mladistvými delikventy jinak než s dospělými pachateli je nezbytná. Proto s postupem doby a potřebou reagovat na rostoucí kriminalitu mládeže odlišným způsobem vznikl zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Dříve existoval pouze obecný trestní zákon a trestní řád, který obsahoval pouze ustanovení týkající se mladistvých. Soudobý zákon je proto velkým pokrokem v soudnictví ve věcech mládeže. Upravuje trestní právo hmotné a procesní ve věcech mládeže. Vymezuje odlišně pojmy ve věcech mladistvých, určuje osoby, které mohou s mladistvými pachateli pracovat, a upravuje celý proces trestního řízení s mladistvými pachateli.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je zabývat se zvláštnostmi řízení ve věcech mladistvých pachatelů. Na úvod ve stručnosti zmíním trestní právo hmotné s mladistvými, abych uvedla základní pojmy odlišné od obecného trestního zákoníku, které je nutné znát k pochopení mé bakalářské práce. Poté popíšu trestní řízení s mladistvými pachateli a zaměřím se na zvláštnosti, které jsou odlišné od trestního řízení s dospělými pachateli. Zvláštnosti detailně popíšu a porovná s obecnými předpisy trestního řádu. Nakonec podstatné zvláštnosti zhodnotím a odůvodním. V závěru zdůrazním některé nedostatky týkající se zákona o soudnictví ve věcech mládeže a navrhnou jejich možné změny. Smyslem mé práce je celkově zhodnotit soudnictví ve věcech mladistvých a komparovat ho s dospělými pachateli.

1 SOUČASNÝ STAV

V první kapitole bych se chtěla stručně zabývat historií trestního práva ve věcech mládeže, které vycházelo z obecného trestního práva a zmínit určité právní předpisy, jež předcházely vzniku zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), dále jen ZSM.

1.1 Úvod do dějin trestní odpovědnosti mladistvých a soudnictví ve věcech mládeže

Na území Čech, Moravy a Slezska dlouho neexistovala jednotná úprava trestního práva. Platilo právo obyčejové, zemské, církevní, panské, dvorské, městské a vesnické. Středověké právo uvádělo dva věkové stupně a to dospělost a nedospělost. V Čechách až zřízení Zemské z roku 1549 stanovilo věk zletilosti dvacet let, ale pořád neplatila žádná právní úprava na postavení nedospělých osob. Věk „mladistvý“ byl pouze polehčující okolností, která měla vliv na stanovení trestu, nikoliv na vyloučení trestnosti pachatele. Až v roce 1707 byl vydán Hrdelní řád císaře Josefa I. v oboru trestního práva. Tento řád navazoval na hrdelní řád Karla V. (Constitutio Criminalis Carolina), jenž také pojednával o mladistvých. Bylo v něm uvedeno například, že mladistvý do čtrnácti let nesměl být trestán trestem smrti, ale pokud se jednalo o krádež velkou nebo byly zjištěny jiné závažné okolnosti a pachatel se blížil věku čtrnácti let, trest smrti mohl být použit. Prvním společným rakouským trestním řádem byl Hrdelní řád Marie Theresie z roku 1768, který též pojednával o mladistvých. Byla rozlišena tři věková období: dětství (do sedmého roku věku nejsou děti vůbec trestně odpovědné), nedospělost (do čtrnáctého roku věku byla snížena trestní odpovědnost) a věk mladistvý (do šestnáctého roku věku, pak už nastupovala plná trestní odpovědnost). Věk mladistvých byl však považován za polehčující okolnost. V polovině 18. století se začali osvícenští učenci zabývat krutostí trestů a přemýšlet nad tím, že by měl mít mladistvý pachatel trestného činu šanci se polepšit. Tato myšlenka byla významná pro trestní právo ve věcech mladistvých. Tímto se začaly řídit Všeobecný zákoník

o zločinech a jejich potrestání z roku 1787, který vytyčil vyloučení úplné trestní odpovědnost do dvanáctého roku věku, Západohaličský trestní zákon z roku 1796, který stanovil, že děti do čtrnáctého roku věku jsou nepřičetny a činy jinak trestné jsou registrovány policejně, a trestní zákon z roku 1803, který říkal, že věk do dvaceti let je brán jako polehčující okolnost. [25]

Dalším významným zákonem byl rakouský trestní zákon z roku 1852, který dělil věk na tři období:

- 1. období úplného vyloučení trestní odpovědnosti- naprostá nepřičetnost- do deseti let věku (věk dětský).
- 2. období zmenšené trestní odpovědnosti- zmenšená přičetnost- od deseti do čtrnácti let věku (nedospělost).
- 3. období mírnějšího trestání- od čtrnácti do dvaceti let věku (mladistvý).

Dále se trestné činy posuzovaly podle velikosti, povahy trestného činu a povahy pachatele. Zvláštním druhem trestu odnětí svobody pro mladistvé bylo uzavření na odděleném místě, které mohlo trvat od jednoho dne až do šesti měsíců. Polehčující okolností byl brán věk do dvaceti let pachatele. Pachateli nemohl být uložen trest smrti nebo doživotní žalář. Na přelomu 19. a 20. století se začalo poukazovat na to, že část trestního zákona, která se týká mladistvých a dětí, je velmi zanedbaná. Poukazovalo se na to, aby trestání mladistvých bylo odlišné od trestání dospělých. Proto se objevily první snahy vypracovat samostatný zákon o zacházení s mladistvými. Tak byla vládou vypracována osnova zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých. Hlavní zásadou bylo, že dítě školou povinné nepatří před trestní soudce. Tato zásada měla význam pro stanovení počátku trestní odpovědnosti. Osnova, kromě dětství a dospělosti, pojednávala o věku mladistvých - věk od čtrnácti do osmnácti let věku, který byl chápán jako věk pochybné přičetnosti. Bylo nutné v každém případě zkoumat duševní vývoj mladistvého a podle toho vyvodit přičetnost. Osnova byla několikrát přepracovaná a po rozpadu Rakouska-Uherska nevešla v platnost. [25]

Po vzniku Československa 1918 platil stále na území Čech, Moravy a Slezska rakouský trestní zákoník z roku 1852. Než vešel v platnost zákon o trestním soudnictví nad mládeží v roce 1931, byla vypracována osnova z roku 1922, která ale nakonec nevešla v platnost. Až druhá osnova z roku 1930 byla přijata. V roce 1931 došlo ke sjednocení právních předpisů týkajících se zacházení s mládeží. V Československu byl systém justice nad mládeží upraven zákonem č. 48 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Tento zákon se poprvé zasadil o vytvoření samostatného systému trestní justice nad mládeží. S mladistvými pachateli bylo potřeba zacházet jinak, chránit je před škodlivými vlivy, aby nebyl ohrožen jejich vývoj. Hlavní zásadou bylo co nejméně trestat, ale vychovávat, a pokud bylo nutné trestat, tak takovým trestem, který vychovává a polepšuje. Tento zákon obsahoval jak trestní právo hmotné, tak i procesní. Byl *lex specialis* k obecnému trestnímu právu, protože upravoval jen některé otázky, pro ostatní platily obecné trestně-právní předpisy. Zákon rozděloval osoby na nedospělé (osoby mladší 14 let) a mladistvé (osoby mezi 14 a 18 rokem věku), minimální trestní odpovědnost byla dovršením 14 let. Byla stanovena trestní odpovědnost relativní (podmíněná), pro trestní odpovědnost bylo potřeba dosáhnout věku 14 let a dosažení takového stupně vývoje po stránce mravní a intelektuální, aby byl mladistvý schopen rozpoznat bezprávnost svého jednání a usměrnit ho. Provinění bylo chápáno jako trestný čin spáchaný mladistvým bez ohledu na to, zda byl zločinem, přečinem nebo přestupkem. Soud rozhodoval zejména podle osobních vlastností mladistvého. Existovaly osoby předzvědné, které zjišťovaly poměry mladistvého. Byly zřízeny specializované soudy mládeže, které byly součástí obecného trestního soudnictví. V rámci krajských soudů rozhodovaly zvláštní senáty, u okresních soudů soudce mládeže. Tento zákon platil pouhých sedm let a to do přijetí Mnichovské dohody 1938, kterou došlo k odtržení československého pohraničí a jeho připojení k Velkoněmecké říši. Byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava, obyvatelé byli rozděleni do několika skupin. Na německou národnost se vztahoval německý zákon, který pojednával o mladistvých (*Jugendgerichtsgesetz* z roku 1923), později byl nahrazen zákonem *Reichsjugendgerichtsgesetz* z roku 1943. Na mladistvé žijící na území Protektorátu Čechy a Morava se vztahoval zákon z roku 1931. Pokud spáchali trestnou činnost proti

Německé říši, byli potrestáni podle drakonických německých trestních předpisů. Na židovské obyvatele celkově platily norimberské zákony. Náš zákon z roku 1931 byl tedy přerušen a až 4. května 1945 byl znovu obnoven, ale ne na dlouho. Po roce 1948 se začalo pracovat na novém trestním zákoníku v duchu sovětského trestního zákonodárství. Tak byl zrušen speciální zákon o soudnictví nad mládeží z roku 1931 a nahrazen trestním zákonem číslo 86 z roku 1950. Zrušeny byly také specializované soudy pro mládež. Až do roku 2004 tak samostatné soudnictví mládeže neexistovalo. [21, 25, 22]

Na počátku 80. let se připravovaly práce na rekodifikaci trestních zákonů. Značná pozornost byla věnována také soudnictví ve věcech mládeže. V 90. letech byly přijaty novelizace zákonů, novela trestního zákona č. 175/1990 Sb. a novela trestního řádu č. 178/1990 Sb. Nově byla ustanovena pracovní skupina Ústavu státu a práva ČSAV z roku 1991, která se zabývala trestní justicí nad mládeží a předložila návrh novelizace v oblasti trestních postihů mladistvých. Skupina preferovala výchovný postup při řešení trestních věcí nad mladistvými. Znovu se začala prosazovat myšlenka o samostatném systému trestní justice nad mládeží. [25]

Během 1997-1999 vzniklo šest dokumentů zabývajících se změnou trestního zákona a trestního řádu a soustřeďujících se také na trestní právo mládeže. Tyto dokumenty stanovily základ věcného záměru zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví ve věcech mládeže, který byl schválen usnesením vlády ČR č. 890 ze dne 13. 9. 2000 a postoupen k projednání parlamentu. Zákon byl přijat v červnu 2003 a nabyl účinnosti ke dni 1. 1. 2004. Přijetím zákona vznikl nový systém justice nad mládeží. [21]

1.2 Východiska a důvody přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Hlavní snahou nového zákona je komplexně postihnout problematiku zacházení se všemi dětmi a dospívajícími, kteří svým chováním poruší trestní zákon. Smyslem nové právní úpravy v samostatném zákonu je komplexně upravit právo hmotné a procesní ve věcech trestání mládeže, nově konstituovat specializované soudy pro mládež a vymezit škálu možných reakcí na trestnou činnost mládeže. Soudnictví ve věcech mládeže vyžaduje specializované odborníky, kteří budou schopni v praxi zajistit bezproblémové fungování soudnictví ve věcech mládeže včetně specializovaných soudů pro mládež. Zákon bude upravovat postup, podmínky a rozhodování ve věcech protiprávních činů dětí mladších 15 let a mladistvých. Zákon bude stahovat na tři kategorie mladistvých: na děti mladší 15 let, na mladistvé 15-18 let a mladé dospělé 18-21 let. Návrh zákona nepředpokládá snížení věkové hranice trestní odpovědnosti. To znamená, že dítě, které nedovršilo 15 rok svého věku, není trestně odpovědné. Opatření trestně neodpovědnému dítěti jsou uložena v občansko-soudním řízení, nikoli v trestním řízení. Opatřeními podle tohoto zákona jsou opatření trestní, výchovná, ochranná a opatření přijímaná v rámci alternativních způsobů řešení. Návrh zákona doznal před jeho přijetím dvou změn: byl vypuštěn navrhovaný institut ochranné rodinné výchovy a vypuštěna věková kategorie mladých dospělých, tj. osob ve věku od 18 do 21 let. [22, 41]

1.3 Obecná charakteristika zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Příčinou přijetí nového zákona bylo obsáhnout do jedné normy problematiku zacházení s dětmi a mladistvými. Navíc právní úpravy týkající se mladistvých obsažené v trestním zákoně a trestním řádu byly nedostačující. § 1 odst. 1 ZSM: „*Zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.*“ [21, 2]

Hlavní snahou bylo vytvořit mladistvému pachateli takové sociální prostředí, aby se v budoucnu trestné činnosti nedopouštěl. Za podstatné byly považovány trestně právní i jiné mimoprávní následky spáchaného trestného činu. Věková hranice trestní odpovědnosti 15 let byla zachována a vůči mladistvým se používaly nejen trestní sankce, ale i výchovná opatření. Posuzovala se nejen trestní odpovědnost, ale i odpovědnost z jiných oblastí práva např. odpovědnost rodičů za své dítě, kteří zanedbali výchovu delikventního dítěte. Zákon se týká dvou věkových skupin- mládež (dětí mladší patnácti let jsou trestně neodpovědné) a mladistvý (ve věku od patnácti do osmnácti let). Zákon stanoví, aby se na toho, kdo se dopustil protiprávního činu, použilo opatření, které má preventivní charakter a nadále zabrání páchaní protiprávních činů. Dále se použije takové opatření, které je odpovídá rozumovým schopnostem a vývoji mladistvého. Řízení musí být vedeno tak, aby zamezovalo páchaní protiprávních činů, tedy působilo preventivně. Zákon používá principy restorativní (obnovující) justice. Důraz je kladen na spravedlivou reakci na trestný čin mladistvého. Mladistvý nemá být odsouzen, ale napraven. Nejbližší okolí mladistvého by mělo mít možnost spolupodílet se na odčinění škod způsobených mladistvým. Zákon je lex specialis k obecnému trestnímu právu. Jestliže tento zákon výslovně nestanoví jinak, použije se obecných trestních předpisů. Zákon vymezuje pouze rozdíly soudnictví ve věcech mládeže oproti obecným předpisům. Základní pojmy stanovené v zákonu jsou provinění a čin jinak trestný (tj. protiprávní čin spáchaný mladistvým), opatření (výchovná, ochranná a trestní), základní zásady vztahující se k soudnictví nad mládeží, specializované soudy pro mládež. Velký důraz se klade na spolupráci s Probační a mediační službou, sociálně-právní ochranou dětí a s osobami, které jsou činné ve věcech mládeže. Tyto osoby by měly mít zvláštní přípravu pro zacházení s mládeží. Veškerá opatření a postupy používané ve věcech mládeže by měly být koncipovány tak, aby přispěly k obnově narušených vztahů, znovu začlenily mladistvého do společnosti nebo zabránily jeho vyčlenění, působily preventivně. S mladistvým je třeba zacházet s přihlédnutím k jeho věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti. Dále nesmí být ohrožen jeho budoucí vývoj. [21, 40]

2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH HMOTNĚPRÁVNÍCH POJMŮ ZÁKONA Č. 218/2003 SB., O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

2.1 Mládež

Mládež je stanovena v § 2 písm. c) ZSM: „*Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku*“, není trestně odpovědný. Mladistvý je trestně odpovědný den po dni patnáctých narozenin, tzn. uplynutím dvacáté čtvrté hodiny dne svých narozenin. Vůči dítěti mladšímu patnácti let lze vést občanskoprávní řízení a uložit v něm opatření potřebné k jeho napravení. V § 2 písm. c) ZSM: „*Mladistvým, ten kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku*“, je trestně odpovědný. Mladistvým je pachatel až den po dni patnáctých narozenin. Ale za mladistvého je považován ještě pachatel, který spáchal provinění v den osmnáctých narozenin. Plná trestní odpovědnost nastává následující den po dni osmnáctých narozenin. [22]

2.2 Trestní odpovědnost mladistvých

Podmínky trestní odpovědnosti jsou dosažením věku patnáct let, podmíněná (relativní) trestní odpovědnost a přičetnost. ZSM v ustanovení § 5 odst. 1: „*Mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“ Pojetí trestní odpovědnosti vychází z trestní odpovědnosti relativní (podmíněné), tzn., že trestní odpovědnost je podmíněná dosažením určitého věku, ale i dosažením určitého stupně rozumové a mravní vyspělosti. Věková hranice počátku trestní odpovědnosti souvisí s věkem 15, který odpovídá počátku odpovědnosti v oblasti pracovněprávní a je spojován s ukončením základního vzdělání. [2, 36, 21]

Zákon se vztahuje na mládež, což jsou děti mladší patnácti let a mladiství, kteří nepřekročili osmnáctý rok svého věku. Jejich tělesný a duševní vývoj není dokončen

a rozumová a mravní vyspělost, hlavně kolem patnáctého roku věku, je velmi individuální. Proto mládež a mladistvý nejsou schopni zralé úvahy plynoucí z nedostatku inteligence a životních zkušeností. Doba mládí je rozdělena:

- **Období úplné trestní neodpovědnosti-** věk dítěte mladšího patnácti let, naprosto chybí rozpoznávací a určovací schopnost. Dítě je trestně neodpovědné.
- **Období relativní trestní neodpovědnosti-** trestní odpovědnost je podmíněna dosažením určitého stupně rozumové a mravní vyspělosti, mladistvý je zpravidla trestně odpovědný, ale je trestán mírněji. V případě pochybností na základě znaleckého posudku je možné posoudit, zda je trestně odpovědný či nikoliv.
- **Období plné trestní odpovědnosti-** po osmnáctém roku věku.

Hlavním pojmem určujícím trestní odpovědnost je tedy rozumová a mravní vyspělost. Rozumová vyspělost souvisí s individuálním nabýváním schopností a úrovní myšlení (intelektuální úroveň). Mravní vyspělostí se chápe, jak si mladistvý během vývoje osvojuje normy chování, které platí v dané společnosti. Pokud jsou pochybnosti o duševní zralosti mladistvého, je v praxi přibírán znalec z oboru zdravotnictví a znalec z odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii, kteří posoudí daný stav jedince. I přesto, že se prokáže trestní neodpovědnost mladistvého z důvodů nízké rozumové a mravní vyspělosti, budou vůči němu použity postupy a opatření uplatňovaná v občanskoprávním řízení, tzn. opatření a postupy, které se používají u dětí mladších 15 let.

Příčetností se myslí schopnost být způsobilý vzhledem k duševnímu stavu. Příčetnost předpokládá:

- **Schopnost rozpoznávací-** takový stupeň intelektu, aby pachatel pochopil nebezpečnost činu pro společnost a rozpoznal, že jde o trestný čin.
- **Schopnost určovací-** taková vyspělost, aby pachatel byl schopný mít odpor k jednání, které je nebezpečné pro společnost, a byl schopný ovládnout své jednání.

- **Nepříčetnost** je vázaná na relativní či podmíněnou příčetnost, tedy na rozumovou a mravní vyspělost, která není projevem choroby, ale výsledkem toho, že dospívání dítěte je individuální a neprobíhá u každého jedince stejně. Nepříčetnost je okolností vylučující trestní odpovědnost. [36]

2.2.1 Trestní odpovědnost v Anglii, Walsu, Skotsku a Irsku

Hranice trestní odpovědnosti je v jednotlivých zemích Evropy poměrně stejná, až na pár výjimek. I v zemích, kde je hranice trestní odpovědnosti poměrně nízká je systém soudnictví nad mládeží nastavený tak, aby nevyspělé dítě nešlo do vězení. Pro srovnání bych uvedla věk trestní odpovědnosti v Anglii, Walsu, Skotsku a Irsku, kde je hranice trestní odpovědnosti nižší a poměrně často debatovaná.

Jednu z nejnižších hranic trestní odpovědnosti ve státech Evropy má Anglie a Wales, tj. 10 let. Děti pod 10 let nemůžou být zatčeny a obviněny pro spáchání trestného činu. Mladiství mezi 10 až 17 lety mohou být zatčeny a vzaty před soud pro spáchání trestného činu, je s nimi ovšem zacházeno jiným způsobem než s dospělými. Existují specializované soudy, které řeší trestné činy mladistvých. V případě odsouzení, jsou posílány do nápravných center pro mladistvé, nikoliv do vězení s dospělými. Na mladistvé pachatele jsou užita rozdílná opatření a tresty. Mladiství v 18 letech jsou již posuzováni jako dospělí. Pokud jsou odsouzeni trestem odnětí svobody, trest vykonávají ve věznicí mezi osobami ve věku 18- 25, nikoliv ve věznicí pro dospělé. [48]

Ve Skotsku byla dříve stanovena trestní odpovědnost na pouhých 8 let. Dlouhou dobu běžela debata o zvýšení hranice trestní odpovědnosti. Nakonec byla trestní odpovědnost zvýšena na 12 let, zákonem Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010. V zákoně je tedy stanoveno, že děti mladší 12 let, nemohou být stíhány za spáchané provinění. [9]

Trestní odpovědnost v Irsku byla zvýšena v roce 2006 zákonem Criminal Justice Act 2006 ze 7 na 12 let. Mladiství jsou tedy trestně odpovědní ve 12 letech. Zákon stanovuje výjimku, mladiství ve věku 10 nebo 11 let, kteří spáchají vraždu, zabití,

znásilnění nebo zvláště nebezpečný sexuální útok, jsou za tento spáchaný trestný čin stíhány. [47, 8]

2.3 Protiprávní činy u mladistvých

Protiprávní činy mladistvých definuje § 6 odst. 1 ZSM: „**Provinění je trestný čin spáchaný mladistvými.**“ **Čin jinak trestný** je trestný čin naplňující znaky trestného činu, za který nelze pro absenci věku pachatele, jeho přičetnost či relativní přičetnost vyvozovat trestní odpovědnost. Zákon o soudnictví stanovuje tři druhy protiprávních činů mládeže, podle toho, kdo se protiprávních činů dopustil. Spáchal-li protiprávní čin mladistvý, nazývá se **provinění**. Dospělý včetně věku blízkému věku mladistvých páchá **trestný čin**. Dítě mladší patnácti let nebo mladistvý trestně neodpovědný páchá **čin jinak trestný**. Není vhodné nazývat protiprávní činy spáchané mladistvými trestnými činy, jelikož to přesně nevyjadřuje podstatu jednání mladistvého. Často přitom velký podíl na páchání provinění mladistvými má společnost a jeho nejbližší okolí. Termín provinění neobsahuje výrazné odsouzení a nemá stigmatizující prvky. Již v zákoně z roku 1931 se protiprávní činy páchané mladistvými nazývaly proviněním. [2, 15, 22]

Dle trestního zákona musí provinění vykazovat znaky, jaké vykazuje trestný čin:

- **Znaky skutkové podstaty trestného činu** - objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka a protiprávnost.
- **Stanovený věk a přičetnost** – patnáct let, přičetnost a rozumová a mravní vyspělost mladistvého. [15]

2.4 Zánik trestnosti

Trestnost zaniká v důsledku okolností, které nastaly po spáchání trestného činu, ale před jeho pravomocným rozhodnutím. Zaniká právo státu na potrestání pachatele a jeho trestní odpovědnost. Důvody zániku trestnosti u mladistvých jsou podle ZSM: **účinná lítost §7 a promlčení trestního stíhání §8.** [15]

2.4.1 Účinná lítost

Zaručuje pachatelům beztrestnost. Účinnou lítost lze použít u trestného činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Účinnou lítost lze použít jestliže:

- Mladistvý dobrovolně odstranil, napravil nebo se pokusil odstranit způsobený následek, nahradil způsobenou škodu nebo se pokusil odčinit následky způsobené trestným činem.
- Projevil účinnou lítost svým chováním.
- Čin nedisponoval trvale nepříznivými následky pro společnost nebo poškozeného.

K beztrestnosti nestačí pouze splnění těchto podmínek, ale mladistvý musí tyto podmínky plnit dobrovolně, tzn. z vlastní vůle, aktivně jednat a být si vědom toho, že spáchal provinění. Podmínky účinné lítosti u mladistvých pachatelů jsou částečně shodné s podmínky u dospělých pachatelů. V trestním zákoníku je stanoven výčet trestných činů, u kterých je možné účinnou lítost použít. U mladistvých tento výčet není stanoven, ale platí i pro mladistvé. [15]

2.4.2 Promlčení trestního stíhání

Promlčení trestního stíhání spočívá v tom, že trestnost činu zaniká uplynutím doby, která je stanovena zákonem, tzv. promlčecí doba. Promlčecí doba je deset let u provinění, na které je zákonem stanoven výjimečný trest. Tři roky u ostatních provinění. Důvody promlčení jsou, že uplynutím času postupně slábne, až zaniká potřeba trestě reagovat na trestný čin. Slábne negativní společenská reakce na trestný čin, neboli na trestný čin se zapomíná a zmenšuje se nebezpečnost činu pro společnost. Pokud pachatel nespáchal další trestný čin při běhu promlčecí doby, lze říct, že se mladistvý napravil a není potřeba ho potrestat. U mladistvých i dospělých pachatelů je stanovena promlčecí doba podle závažnosti trestného činu. V ZSM stanoveny trestné činy, u nichž po uplynutí promlčecí doby trestnost nezaniká. [15]

2.5 Opatření ukládaná mladistvým

Formálně, věcně ani účelně by nebylo vhodné sociální reakci na delikt spáchaný mladistvým označovat jako trest, proto se používá pojem opatření. Opatření spočívá především v aktivním zacházení a působení na jedince. Ale i v termínu opatření je zahrnut komponent újmy. Hlavní rozdíl v trestání dospělých a mladistvých jedinců je v tom, že trestní právo pro dospělé je orientováno do minulosti ke spáchanému trestnému činu a okolnostem v době spáchání činu. Hlavním cílem je pachatele potrestat. Oproti tomu trestní právo pro mladistvé je zaměřeno do budoucnosti, snahou je přijmout taková opatření, která předchází recidivě a mladistvého napraví. ZSM vymezil širokou škálu opatření, pomocí nichž lze reagovat na delikventní chování jedince. V systému soudnictví nad mládeží hovoříme o tzv. monistickém systému sankcí, jsou zde zařazena opatření výchovná §15 až §20 ZSM, opatření ochranná §21 až §23 ZSM a opatření trestní §24 až §35 ZSM. [23, 15]

2.5.1 Výchovná opatření

Výchovná opatření jsou nejmírnější a měly by pozitivně řídit život mladistvého a zajišťovat jeho výchovu. Tato opatření nemají represivní účel. Výchovná opatření se ukládají především při upuštění od potrestání nebo podmíněném upuštění od potrestání, dále společně s ochranným či trestním opatřením nebo v souladu se zvláštními způsoby řízení. Je možné ale i samostatné uložení výchovného opatření. Odlišují se od ostatních opatření zejména tím, že podle ZSM lze výchovná opatření uložit již v průběhu řízení, ještě před rozhodnutím soudu až do skončení řízení. O tom rozhoduje soud pro mládež nebo státní zástupce, vždy ale se souhlasem mladistvého. V žádném případě souhlas mladistvého s uložení výchovného opatření nepredikuje doznání viny. Možnost působit na mladistvého již na začátku řízení je rozhodně pozitivní a přínosné. Nakonec uvedu pouze výčet těchto výchovných opatření:

- Dohled probačního úředníka
- Probační program
- Výchovné povinnosti

- Výchovná omezení
- Napomenutí s výstrahou [37]

2.5.2 Ochranná opatření

- Ochranné léčení
- Zabrání věci
- Ochranná výchova

Pouze ochrannou výchovu lze uložit podle ZSM, ochranné léčení a zabrání věci se ukládají podle trestního zákona. Cílem ochranných opatření je ochrana společnosti a prevence. Zároveň mají určitým způsobem omezit osobní svobodu mladistvého, izolovat ho nebo mu uložit potřebné léčení. Ochranná opatření mohou být uložena i osobě, která nebyla uznána vinnou pro spáchání provinění. Ochranná opatření jsou uložena na dobu potřebnou k naplnění jejich účelu. Jak již jsem zmiňovala, pouze ochrannou výchovu je možné uložit podle ZSM a je zmíněna v ustanovení §22 a §23 ZSM. Lze ji uložit i tehdy, jestliže je již mladistvému uložena ústavní výchova a mladistvý spáchal další trestný čin nebo ústavní výchova nepostačovala k napravení mladistvého. Tak se ústavní výchova zvýší na ochrannou výchovu. Mezi ochranné opatření patří také zabezpečovací detence, která je upravena pouze v trestním zákoníku § 100 TrZ. Zabezpečovací detenci soud ukládá pachateli trestného činu, který je nebezpečný pro společnost a není pro nepřičetnost trestně odpovědný. Ochranné léčení by zřejmě nepostačovalo k ochraně společnosti. Může být uložena samostatně nebo společně s trestem. Je ukládána ve stejných případech mladistvým i dospělým pachatelům. Akorát u mladistvých pachatelů je třeba v případě uložení zabezpečovací detence jednou za půl roku přezkoumat, zda dále trvají důvody pro její uložení. U dospělých pachatelů přezkoumání důvodů je nutné pouze jednou za rok. [7, 15, 31]

2.5.3 Trestní opatření

- Obecně prospěšné práce
- Peněžité opatření

- Peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu
- Propadnutí věci
- Zákaz činnosti
- Vyhoštění
- Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)
- Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem
- Odnětí svobody nepodmíněné

Uložit trestní opatření lze pouze tehdy, jestliže by jiná opatření nebo zvláštní způsoby řízení nepostačovaly k potrestání mladistvého. Trestní opatření musí být přiměřená k okolnostem případu, osobě i poměrům mladistvého. Musí zajistit vhodné podmínky pro vývoj mladistvého. Při ukládání trestního opatření se berou v potaz tři hlavní kritéria: míra nebezpečnosti spáchaného trestného činu pro společnost, možnost nápravy pachatele a poměry pachatele. Při výměře trestního opatření jsou stanoveny také podmínky polehčujících a přitěžujících okolností. [15]

3 ZVLÁŠTNOSTI ŘÍZENÍ VE VĚCECH MLADISTVÝCH PACHATELŮ

3.1 Charakteristika trestního řízení

Trestní řízení vychází z trestního práva procesního. Trestní řízení je zákonem stanovený postup orgánů činných v trestním řízení a osob zúčastněných na trestním řízení, jehož úkolem je zjistit, zda byl trestný čin spáchán, a je-li tomu tak, zjistit, kdo čin spáchal a uložit mu sankci. Pachatel by měl účinné rozhodnutí vykonat. Trestní právo procesní používá prostředky, které jsou orgány oprávněny použít k realizaci trestního práva hmotného. Trestní řízení je upraveno především ve zvláštním zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), dále jen TrŘ. Specifika ve věcech mladistvých pachatelů jsou upravena v ZSM. Na trestní řízení se také vztahují ústavní předpisy zajišťující základní lidská práva a svobody, jedná se především o Ústavu a Listinu základních práv a svobod, které upravují ústavní pořádek České republiky. Dále Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Trestně procesní vztahy vznikají v trestním řízení mezi jeho subjekty, které mají určitá práva a povinnosti. Jde především o vztah mezi orgány činnými v trestním řízení a osobami, proti nimž se řízení vede. Vztah vzniká na základě obvinění nebo podezření ze spáchání trestného činu. [12]

V trestním řádu není upraveno řízení proti mladistvým pachatelům, nachází se zde pouze ustanovení § 291 TrŘ, které upravuje vztah mezi trestním řádem a ZSM. V ustanovení § 291 TrŘ je stanoveno: „*Řízení v trestních věcech mladistvých upravuje zvláštní zákon. Pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.*“ [6]

Jednání s mladistvými musí být vedeno tak, aby nebyla narušena psychická a sociální rovnováha, nebyl narušen vývoj mladistvých a nedošlo ke stigmatizaci. Řízení musí působit preventivně. Řízení ve věcech mladistvých se odlišuje zásadními odchylkami. Je kladen důraz na osobní a odborné předpoklady osob, které se účastní řízení ve věcech mladistvých. ZSM proto v ustanovení § 36 říká, že vyšetřování,

projednávání i rozhodování ohledně mladistvých pachatelů mají zajišťovat osoby s dostatečnými zkušenostmi ve výchově mládeže. Velmi důležitou roli zde hraje orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služba. Spolupracují s nimi veškeré orgány činné v trestním řízení. Další odchylkou je místní příslušnost a nemožnost konat společné řízení. Při jednání s mladistvými musí být zacházeno tak, aby byl naplněn výchovný účel, a je nutné šetřit osobnost mladistvých. Musí být přihlédnuto k věku, duševní vyspělosti a nesmí dojít k narušení psychické, sociální rovnováhy a dalšímu vývoji. Dalšími zvláštnostmi jsou nutnost povinné obhajoby, mladistvý musí být náležitě poučen o svých právech a možnostech, které by mohl uplatnit v řízení. Zvláštností ve věcech mladistvých je také použití vazby a ochrana soukromí mladistvých. Tyto zvláštnosti bych dále chtěla uvést podrobněji. [40, 21]

3.2 Hlavní zásady řízení ve věcech mladistvých pachatelů

Obecné zásady trestního práva vycházejí z trestního zákoníku, trestního řádu a Listiny základních práv a svobod. Obecné zásady trestního práva: zásady **nullum crimen sine lege** (žádný zločin bez zákona), **nulla poena sine lege** (žádný trest bez zákona). Jedině zákon stanoví, která činnost je trestná, a jakým trestem se postihuje. Na obecné zásady navazují speciální zásady ZSM. Speciální zásady utvářejí trestní řízení tak, aby bylo v souladu se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Mají za úkol působit na mladistvého preventivně, znovu ho začlenit do společnosti, případně obnovit narušené vztahy mladistvého. [15]

- **Zásada retroaktivity-** je považována za obecnou zásadu trestního práva, na spáchané provinění se použije zákon účinný v době spáchání provinění. Sankce uložené podle ZSM mají především obnovit narušené sociální vztahy, socializovat dítě mladší 15 let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí. Sankce mají působit preventivně.
- **Subsidiarita trestních opatření-** trestní opatření na mladistvé lze použít pouze tehdy, jestliže by zvláštní způsoby řízení nepostačovaly.

- **Individuální přístup-** s mladistvým pachatelem je potřeba zacházet individuálně a přihlížet k jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům, zdravotnímu stavu a nebezpečnosti činu pro společnost.
- **Přiměřenost, spolupráce s OSPOD-** tato zásada vyjadřuje potřebu postupovat vždy s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu a mravní vyspělosti mladistvého. Postupovat tak, aby jeho další vývoj nebyl ohrožen. Kvůli tomu je zde důležitá spolupráce s OSPOD.
- **Ochrana osobních údajů a soukromí mladistvých, presumpce nevin-** výjimka stanovena u mladistvých, kdy jednání jsou zásadně neveřejná, pouze na návrh mladistvého lze konat veřejně. Jsou zakázány publikovat jakékoliv informace, které by umožnily mladistvého identifikovat. Presumpce nevinu spočívá v tom, že s obviněným je třeba zacházet jako s nevinným do té doby, dokud se neprokáže zákonným způsobem jeho vina.
- **Právo na projednání bez zbytečného odkladu-** každý má právo na to, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů.
- **Ochrana zájmů poškozeného-** řízení by mělo být vedeno tak, aby poškozený dosáhl náhrady škody a přiměřeného zadostiučinění.
- **Specializace orgánů činných podle ZSM-** veškeré orgány a osoby podílející se na řízení ve věcech mládeže musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mladistvými a mít znalosti ve výchově. [42]

3.3 Subjekty řízení ve věcech mladistvých

Za subjekty trestně procesního vztahu lze považovat osoby, které se trestního řízení účastní. Zákon jim přiznává procesní práva a procesní povinnosti. Za subjekty trestního řízení lze považovat:

- Orgány činné v trestním řízení tj. **policejní orgány a vyšetřovatel, státní zástupce a soudy pro mládež** (soudce- samosoudce, senát a předseda senátu).
- Osoba, proti níž se řízení vede je označována podle trestního řádu různými termíny, podle stádia trestního řízení. **Podezřelý**, ten kdo byl zadržen a nebylo mu ještě

sděleno obvinění. **Obviněný**, ten komu již bylo sděleno obvinění. **Obžalovaným** je obviněný, proti němuž byla podána žaloba. **Odsouzený**, u něhož bylo soudem rozhodnuto o jeho vině.

- **Obhájce** obviněného – v řízení ve věcech mladistvých je obhájce povinný.
- **Poškozený** - proviněním mu byla způsobena újma na zdraví, majetková, morální či jiná škoda.
- **Zákonný zástupce**, může uplatnit svá práva, když je obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jemu mu způsobilost omezena. Mladistvý má zákonného zástupce vždy. Zákonným zástupcem nezletilého může být rodič, osvojitel, opatrovník, kolizní opatrovník.
- Zúčastněná osoba- **zmocněnec a důvěryhodná osoba.**
- **Orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služba.**
- **Zástupce zájmového sdružení občanů** (společenský zástupce) a **osoby činné v jednotlivých probačních a mediačních programech.**
- **Svědék, tlumočník, znalec** – mohou být v některých případech také považováni za subjekty trestního řízení. Pokud vyžadují svědečné, znalečné nebo tlumočné.

Důraz je kladen na odbornost všech orgánů činných v trestním řízení s mladistvými. [11, 13, 23]

3.4 Místní příslušnost

Výjimka ZSM se stanovuje místní příslušnosti. § 37 odst. 1 ZSM: „*Řízení koná soud pro mládež, v jehož obvodu mladistvý bydlí, a nemá-li stálé bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje nebo pracuje.*“ Nelze-li zjistit žádné takové místo nebo nachází-li se mladistvý mimo území České republiky, koná řízení soud pro mládež, v jehož obvodu bylo provinění spácháno, případně soud, v jehož obvodu čin vyšel najevo. Obecná právní úprava trestního řádu v § 18 TrŘ., uvádí místní příslušnost soudu podle místa spáchání trestného činu. Tato změna v ZSM je zavedena díky poznatkům z praxe, podle kterých je lepší konat řízení v místě bydliště. Je tak lépe zajištěna spolupráce s Probační

a mediační službou, s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a s rodinou mladistvého. [15, str. 64]

3.5 Společné řízení

Zvláštností týkající se trestního řízení ve věcech mládeže je omezení v konání společného řízení mladistvého s dospělým a řízení s více mladistvými. Společné řízení by mělo být konáno pouze výjimečně. Jsou stanoveny výjimky, kdy je nutné vést společné řízení více mladistvých nebo mladistvého s dospělým obžalovaným. Pokud je to vhodné pro objasnění věci, je to rychlejší, hospodárnější a není-li to na újmu mladistvého. ZSM upravuje konání společného řízení v řízení před soudem pro mládež, toto ustanovení je odlišné od ustanovení § 20 odst. 1 TrŘ, které stanovuje možnost vést společné řízení proti všem obviněným, jestliže jejich trestné činy spolu souvisejí. [15]

3.6 Ochrana soukromí mladistvých

Principy ochrany soukromí mladistvých vymezuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže v obecných zásadách § 3 odst. 5 ZSM včetně zásady presumpce nevinny, dále podrobně v § 52 až § 54 ZSM. Právní úprava je zcela podřízena zájmům mladistvých. Nejde jen o ochranu mladistvých, ale také o nedotknutelnost osobních údajů. Důraz je kladen především na minimalizaci stigmatizace mladistvého a na snižování škodlivých zásahů do života mladistvého. ZSM striktně zabraňuje přístupu osob, které se nepodílejí na trestné činnosti mládeže. Vyžaduje, aby co nejméně osob vědělo o trestné činnosti mládeže. Značné omezení přístupu veřejnosti k informacím o mladistvém může působit jako snaha o uzavření celého systému trestní justice nad mládeží před veřejností, ale není tomu tak. Důvodem je snaha minimalizovat stigmatizaci mladistvých z probíhajícího řízení. Dále se musí brát v úvahu, že mladiství jsou nevyzrálí jedinci, často psychicky labilní, ovlivnitelní a lze s nimi snadno manipulovat. Proto je třeba jim poskytnout zvýšenou ochranu během trestního řízení před škodlivými vlivy společnosti a publicitou. [33]

Hrušáková ve svém článku píše o publikování obrazových snímků z trestního řízení s mladistvými. Publikování obrazových snímků je podle § 53 odst. 1 ZSM zakázáno, protože by tak byla zveřejněna informace, která by umožnila identifikaci mladistvého. Problémem je, že zákon sice zakazuje publikování textu nebo jakéhokoliv vyobrazení, které by umožnilo mladistvého identifikovat, ale neřeší publikování vyobrazení jiných osob, např. rodičů mladistvého. Proto je nutné pod pojem vyobrazení týkající se mladistvého nutné zahrnout taky fotografii rodičů mladistvého, která vede k jeho identifikaci. Přinejmenším v okruhu osob blízkých, známých rodině, sousedů, spolupracovníků, atd., hlavně pokud rodina bydlí v malém městě nebo na vesnici. Zákaz se dále týká jakýchkoliv forem vyobrazení nejen v novinách, ale i vyobrazení na internetu atd. Rozpor by mohl vzniknout v případě postižení osoby podle § 26 odst. 1 zákona o přestupcích, dále jen PřesZ: *„Přestupku se dopustí ten, kdo v rozporu se zákonem uveřejní informaci o provinění spáchaném mladistvým nebo informaci z řízení ve věci mladistvého, anebo informaci z řízení ve věci dítěte mladšího 15 let a uvede přitom jeho jméno, příjmení nebo jiné okolnosti, z nichž lze usuzovat na jeho osobu, anebo kdo v té souvislosti uveřejní podobiznu mladistvého nebo dítěte mladšího 15 let.“* Tento paragraf není totožný s § 54 odst. 2 ZSM, ale lze odvodit zákaz z věty: vyobrazení týkající se totožnosti mladistvého. Myslím si, že je odvoditelné z § 54 odst. 2 ZSM, a tedy zakázané publikovat fotografie rodičů mladistvého, a tedy odpovědná osoba může být postižena podle § 26 PřesZ. [46]

3.6.1 Ochrana soukromí mladistvých a zveřejňování informací

V ZSM § 52 je zakázáno zveřejňovat jakékoliv informace o trestném řízení ve věci mladistvého. Informace se nesmějí zveřejňovat nejen do skončení trestního řízení, ale i po něm. Zákon stanoví, že zveřejněny mohou být pouze informace:

- Neohrožující dosažení účelu trestního stíhání, neboť zveřejnění informací by mohlo zmařit řízení.

- Neodporující ochraně osobnosti mladistvého a osob zúčastněných na řízení (poškozených, svědků, znalců, tlumočnicků, apod.). Tento požadavek vychází i z Listiny základních práv a svobod článek 10.

Při uvažování nad tím, jaké informace lze zveřejnit a jaké ne, je třeba v potaz vzít osobní poměry osob zúčastněných na řízení, nezveřejňovat osobní údaje (jméno, příjmení, adresu, datum narození, atd.). Stejně tak nezveřejnit údaje, které obsahují skutečnosti, podle nichž lze mladistvého identifikovat. [22]

§ 53 ZSM určuje rozsah zákazu zveřejňování informací. Nikdo nesmí zveřejnit informaci o mladistvém, která by ho umožnila identifikovat. To znamená zveřejnit jeho jméno, příjmení, popř. jinou informaci, která by umožnila jeho identifikaci. Například pokud jsou natolik specifické okolnosti trestného činu a jejich zveřejnění by umožnilo identifikovat osobu mladistvého, nelze ani tyto informace zveřejnit. Tímto se zabraňuje působení negativních vlivů na psychiku mladistvého vyplývajících z publicity a veřejného mínění. Je ochráněn jeho soukromý život a vytvořeny podmínky pro resocializaci a další vývoj mladistvého. Dále § 53 ZSM určuje, na jaké osoby se zákaz zveřejňování informací vztahuje. Tento zákaz je svou povahou zvláštní povinností mlčenlivosti. Zákaz se vztahuje na osoby, které nahlízejí do trestního spisu, zákonné zástupce, mladistvého, obhájce, poškozené, jejich zmocněnce, probační a mediační úředníky a kurátory sociálně-právní ochrany dětí. Výjimky stanoví pouze zákon, a to předsedovi senátu, který může zveřejnit odsuzující rozsudek i se jménem a příjmením, přičemž musí zohlednit povahu a charakter provinění. [22]

§ 53 odst. 2 ZSM vymezuje výjimky ze zákazu zveřejňování informací:

- Sdělení informací během trestního řízení, pokud jejich účelem není zveřejnění.
- Sdělení informací za účelem pátrání po mladistvém. Často je vhodné použít vyobrazení mladistvého. Pokud je pátrání po mladistvém ukončeno a mladistvý je nalezen, dále se postupuje v řízení podle § 52 až § 54 ZSM a musí se dodržovat ochrana soukromí mladistvého.

- Sdělení informací osobě, která jej potřebuje za účelem další práce během trestního řízení - např. znalci za účelem vypracování znaleckého posudku, tlumočnickovi, svědkovi, probačním úředníkům, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, atd. Tímto sdělením se informace dále nešíří, ale používají se k naplnění účelu trestního řízení.

Tyto osoby musí být poučeny o tom, že dále nesmí informace sdělovat. Nedodržení zákazu je považováno za přestupek podle § 26 PřesZ. Dále osoby mají povinnost uschovat informace odděleně od dalších záznamů a zajistit, aby k nim nikdo neměl přístup. Zákaz zveřejnění se vztahuje na všechny osoby, které se informace dozvěděly a na všechny formy šíření informací. Není důležité, kdo a jakým způsobem se informace dozvěděl, ale aby je nešířil dál. [34]

3.6.2 Neveřejnost hlavního líčení, veřejného zasedání a publikování informací o nich

V § 54 ZSM je stanoveno, že hlavní líčení a veřejné zasedání je zásadně neveřejné, tzn. s vyloučením veřejnosti. Konání hlavního líčení a veřejného zasedání bez veřejnosti představuje zákonnou výjimku z ústavní zásady veřejného projednání věci před soudem. Výjimka je dána vzhledem ke specifickým poměrům mladistvých pachatelů. Konat veřejně hlavní líčení a veřejné zasedání se může jen na návrh mladistvého. Musí jít o svobodné rozhodnutí mladistvého. I přesto může soud rozhodnutí mladistvého zamítnout a veřejnost vyloučit. Soud se řídí hlavně tím, aby to bylo v zájmu mladistvého. Vyhoví-li soud mladistvému a koná hlavní líčení veřejně a v průběhu shledá, že nadále nejsou dány podmínky pro konání s přítomností veřejnosti nebo je-li to v neprospěch mladistvého, může veřejnost vyloučit. Vyloučení veřejnosti z hlavního líčení a veřejného zasedání je zákonnou výjimkou, stanovenou v ZSM. Výjimka je stanovena v důsledku zvláštních potřeb mladistvých, hlavně zvýšené ochrany mladistvých a zabránit negativním vlivů, které by mohly na mladistvého působit. Dále zabránit případným vlivům veřejnosti na mladistvého. V zákoně je stanoven výčet osob, které se mohou hlavního líčení a veřejného zasedání účastnit: obžalovaný mladistvého,

dva důvěrníci mladistvého, obhájce, zákonný zástupce, příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, manžel nebo druh, poškozený a jeho zmocněnec, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníci Probační a mediační služby, zástupce školy nebo výchovného zařízení. Osoby, které se účastní jednání, jsou poučeny o zákazu zveřejňování informací, které se v průběhu jednání dozví a jsou seznámeny s následky v případě porušení tohoto zákona. Hlavní líčení se vždy koná v přítomnosti mladistvého a jeho obhájce. [22]

Publikování informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání je zakázáno:

- Publikovat informace, které by umožnily identifikovat mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích.
- Publikovat texty a vyobrazení, které by identifikovaly mladistvého.

Žádná informace o průběhu hlavního líčení a veřejného zasedání nesmí obsahovat jméno a příjmení mladistvého ani jiný údaj, který by ho identifikoval. Při hlavním líčení a veřejném zasedání lze pořizovat obrazové a zvukové záznamy, ale nesmí být zveřejněny. Veřejným vyhlášením rozsudku se rozumí, že pokud má někdo z veřejnosti zájem se účastnit vyhlášení rozsudku, nemůže mu v tom být zabráněno. ZSM stanoví, že pouze odsuzující rozsudek může být zveřejněn ve sdělovacích prostředcích a to bez jména a příjmení mladistvého. Nově je v § 54 odst. 3 ZSM stanoveno, že předseda senátu ovšem může rozhodnout o rozsahu zveřejnění odsuzujícího rozsudku. Musí přihlídnout k osobě mladistvého a povaze spáchaného činu. Může povolit uveřejnění rozsudku se jménem, příjmením a dalšími osobními údaji mladistvého. Tato varianta ale přichází v úvahu v těch nejzávažnějších případech, kdy je třeba chránit společnost před mladistvým. Nemělo by k tomuto postupu docházet příliš často. Porušení § 54 ZSM je bráno jako přeštek na úseku soudnictví ve věcech mládeže podle § 26 PřesZ a lze uložit pokutu až do 50 000 Kč. [22, 46]

3.7 Vazba

Vazba je institutem procesního řízení. Pomocí vazby se zajišťuje osoba obviněná pro účely trestního řízení a výkonu trestu. Je to dočasná ztráta osobní svobody. K vzetí do vazby může dojít jen ze zákonných důvodů na podkladě rozhodnutí soudu. Při zpracování návrhu na vzetí do vazby u mladistvého obviněného se nelze spokojit s pouhým konstatováním vazebních důvodů, ale je nutné zhodnotit i otázku, že účelu vazby nelze dosáhnout jinak, i s uvedením důvodů takového tvrzení. Vazba se v trestních věcech mladistvých používá zcela ve výjimečných případech na rozdíl od použití vazby v trestních věcech dospělých pachatelů. Vzetí a pobyt ve vazbě má na mladistvého velmi nepříznivý vliv. Negativní vliv má vazba i na dospělého pachatele, z toho je zřejmé, že na mladistvém zanechá nepříznivé následky daleko horší. [15, 35]

§ 46 odst. 1 ZSM stanoví, že „*mladistvý může být vzat do vazby jedině tehdy, nelze-li účelu vazby dosáhnout jinak*“. V § 67 TrŘ jsou stanoveny důvody pro vzetí dospělého pachatele do vazby. Jinak důvody vzetí mladistvého do vazby jsou stejné, navíc je zde podmínka, že mladistvého lze vzít do vazby jen, jestliže účelu vazby nelze dosáhnout jinak. [15, str. 80, 35]

Uvedla bych výčet těchto důvodů z trestního řádu. Mezi důvody, pro které lze vzít dospělého pachatele do vazby patří: důvodná obava, že obviněný uprchne, bude se skrývat, mohl by se vyhnout trestu nebo trestnímu stíhání, je neznámé totožnosti, nemá trvalé bydliště nebo obviněnému hrozí vysoký trest. Mohl by působit na svědky, spoluobviněného nebo jiným způsobem mařit vyšetřování. Mohlo by dojít k opakování trestné činnosti, případně k dokonání trestného činu. Skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán a nelze účelu vazby dosáhnout jiným opatřením. [30, 6]

Podle § 48 ZSM je nutné v každém období trestního stíhání přezkoumávat, zda pořád trvají důvody, pro které byla vazba nařízena. Pokud tyto důvody pominou, musí být mladistvý ihned propuštěn na svobodu. Také se zkoumá, zda nelze nahradit vazbu jiným opatřením. Pokud ano, musí tomu tak být učiněno. Přezkum provádějí orgány

činné v trestním stíhání v součinnosti s Probační a mediační službou a orgánem sociálně-právní ochrany dětí. [15]

Podle § 68 odst. 2 TrŘ nelze vzít do vazby obviněného, který je stíhán pro trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující 2 roky, trestný čin spáchaný z nedbalosti, na který zákon nestanoví trest odnětí svobody nepřevyšující 3 roky. Toto neplatí, pokud mladistvý uprchl, skrýval se nebo se víckrát nedostavil na předvolání, nepodařilo se ho předvést, a tak se neúčastnil trestního řízení, a v případě, že je neznámé totožnosti, mařil vyšetřování a působil na svědky nebo pokračoval v trestné činnosti. [35]

U mladistvého nestačí zjistit vazební důvod, který by postačoval k vzetí dospělého do vazby, ale musí se zjistit, zda nelze proti vazebním důvodům použít jiné prostředky než vazbu. O vazbě je nutné vyrozumět zákonného zástupce mladistvého, zaměstnavatele, Probační a mediační službu, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, výchovné zařízení, pokud mladistvému byla nařízena ochranná nebo ústavní výchova, kterou v tomto zařízení vykonává. K vyrozumění dojde vždy, i když s tím mladistvý nesouhlasí. Vždy vyrozumí orgán, který mladistvého zadržel a rozhodl o vazbě. Ve vazbě je mladistvý umístěn odděleně od dospělých pachatelů. V případě vazby dospělého pachatele se vyrozumívá rodinný příslušník obviněného a zaměstnavatel. Pokud obviněný nesouhlasí s vyrozuměním, k vyrozumění nedojde. [15, 6]

3.7.1 Nahrazení vazby

U rozhodování o vazbě se v případě mladistvých uplatňují, pokud je to možné, náhradní zajišťovací opatření. Orgány činné v tomto řízení ve všech stádiích trestního stíhání zjišťují, zda trvají vazební důvody a pokud ano, jestli není možné nahradit vazbu jiným náhradním opatřením. Vzetí mladistvého do vazby nepůsobí výchovně, a proto je vazba pouze mimořádným zajišťovacím prostředkem. O vazbě rozhoduje soud pro mládež. Pokud je rozhodnuto o vazbě, v každém rozhodnutí musí být podrobně

uvedeno, proč je tomu tak a proč nebyl použit některý z institutů nahrazující vazbu. Mezi procesní prostředky nahrazující vazbu patří:

- Záruka zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby, která mladistvého příznivě ovlivní
- Písemný slib mladistvého
- Dohled probačního úředníka
- Peněžitá záruka
- Umístění do péče důvěryhodné osoby

Neprocesními prostředky jsou:

- Umístění do výchovného zařízení a uložení ústavní výchovy
- Pomoc probačního úředníka [35]

Prostředky nahrazující vazbu je možné kombinovat nebo použít samostatně. Používané u dospělých i mladistvých pachatelů jsou čtyři instituty nahrazující vazbu. Jsou uvedeny i v trestním řádu v § 73 a § 73 písm. a) TrŘ. Navíc v ZSM je náhrada vazby umístěním mladistvého do péče důvěryhodné osoby. Tato osoba se písemně zaváže, že je za mladistvého zodpovědná, pečuje o něj a vykonává nad ním dohled. [15]

3.7.2 Trvání vazby

Doba trvání vazby u mladistvých byla co nejvíce zkrácena z důvodů negativních dopadů na mladistvého. Rozdíly v trvání vazby u dospělých a mladistvých pachatelů jsou zřetelné. Trvání vazby upravuje § 47 odst. 1 ZSM. Vazba nesmí trvat déle než dva měsíce, u zvláště závažných provinění déle než šest měsíců. Může dojít k prodloužení vazby z důvodů obtížného vyřízení věci, jiného závažného důvodu, nebezpečí maření či ztížení účelu trestního stíhání. Vazba může být prodloužena výjimečně o další 2 měsíce a u zvláště závažného provinění o 6 měsíců. K prodloužení může dojít jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem. Celková doba trvání vazby u mladistvých je tedy u všech provinění 6 měsíců a u zvláště závažných provinění 18 měsíců. Je to doba podstatně kratší než u vazby dospělých pachatelů. O prodlužování

vazby rozhoduje v přípravném řízení soudce soudu pro mládež na návrh státního zástupce a v řízení před soudem soudce soudu pro mládež nadřízeného soudu pro mládež, který již věc projednává. Návrh na prodloužení vazby musí být doručen 15 dnů před skončením vazební lhůty. Při nedodržení lhůty je mladistvý propuštěn na svobodu. Po propuštění mladistvého na svobodu ho nelze ihned zadržet, pokud by nenastaly nové skutečnosti pro nový důvod vazby. Nelze prodloužit vazbu z důvodů průtahů trestního stíhání, kvůli organizačním potížím na straně orgánů činných podle ZSM. Zcela nově se používá nařízení probačního dohledu po propuštění mladistvého z vazby. Dohled může trvat až do skončení trestního stíhání. Tato úprava vznikla především z důvodů velmi krátkých vazebních lhůt u mladistvých. Dohled nařizuje soud a státní zástupce. Mladistvý nemusí s tímto dohledem souhlasit. Musí ovšem spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se na pravidelné schůze, informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a dodržovat výchovná opatření. [35]

U dospělých pachatelů je trvání vazby poněkud rozdílné a je stanoveno podle spáchaných trestných činů. Trvání vazby nesmí přesáhnout u přečinů 1 rok, u zločinů 2 roky, u zvláště závažných zločinů 3 roky a 4 roky u zvláště závažných zločinů, za které lze uložit výjimečný trest odnětí svobody. Do celkové doby je započítána i doba připadající na přípravné řízení a řízení před soudem. Je možné vazbu opakovaně prodlužovat až do krajní časové hranice trvání vazby. [6]

K výkonu vazby obviněného mladistvého se použijí obecné ustanovení zákona č. 293/1993 o výkonu vazby, pokud není stanoveno jinak. Zvláštní ustanovení jsou v § 26 odst. 1 ZSM: *„Mladiství se umísťují do cel odděleně od ostatních obviněných. Umístit mladistvého do cely společně s dospělými obviněnými je možné pouze ve výjimečných případech, lze-li mít důvodně za to, že takový postup je z hledisek uvedených v § 6 odst. 1 pro mladistvého vhodnější.“* S mladistvým je ve vazbě zacházeno mírnějším způsobem, může mít jednou týdně návštěvu a má právo na plnění povinné školní docházky ve vazbě. [5]

4 MLADISTVÝ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

4.1 Práva mladistvého

Práva mladistvého jsou stanovena v § 42 ZSM. Zákon vyzdvihuje: „*Právo mladistvého na zacházení přiměřené jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu.*“ Znova připomenu, že v trestním řízení s mladistvými pachateli by mělo být zacházeno tak, aby nebyla ohrožena psychika, duševní nebo sociální vývoj mladistvého. Nemělo by docházet ke stigmatizaci mladistvého. V řízení by měly být náležitě projednány a objasněny provinění, za které je mladistvý stíhán. [22, str. 444]

4.2 Zákonný zástupce

Mladistvý nabývá zletilosti dovršením 18. roku věku nebo zplnoletěním kvůli uzavření manželství. Nově podle občanského zákoníku může mladistvý dosáhnout buď plné, nebo částečné svéprávnosti (tzv. emancipace) ke konkrétním činnostem spojených s podnikáním. [1]

Do 18. roku věku je mladistvého svéprávnost omezena, a proto je mu stanoven zákonný zástupce. Institut zákonného zástupce u mladistvého upravuje občanský zákoník § 892 odst. 1, ukládá povinnost rodičům zastupovat jejich dítě při právních jednáních, pokud dítě není právně způsobilé. [13]

V trestním řízení jsou práva a povinnosti zákonného zástupce obecně stanovena v § 34 TrŘ: „*Zákonný zástupce obviněného, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo jehož způsobilost k právním úkonům je omezena, je oprávněn obviněného zastupovat.*“ [6]

Mladistvý má zákonného zástupce vždy, jelikož není zletilý. Zákonným zástupcem nezletilého, tedy osoby mladistvého pachatele jsou:

- Rodiče, nebo jeden z nich
- Osvojitel- v případě osvojení nezletilého

- Opatrovník- v případě kdy rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo jsou právně nezpůsobilí
- Kolizní opatrovník- v případě střetu zájmů mezi rodiči a nezletilým nelze, aby nezletilého zastupovali rodiče. [13]

Zákonný zástupce má právo na sdělení všech procesních úkonů prováděných s mladistvým v trestním řízení. Může se účastnit provádění těchto úkonů. Má právo za mladistvého podávat následující návrhy a žádosti. Šámal v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže stanovuje výčet těchto návrhů: „*návrhy na provedení důkazů, návrhy na způsob rozhodnutí (které činí v závěrečné věci), návrhy a žádosti týkající se postupu řízení.*“ Dalším právem zákonného zástupce je právo podat opravné prostředky za mladistvého. Jedná se o tyto opravné prostředky: stížnost, odvolání, dovolání proti rozhodnutí, návrh na povolení obnovy řízení. Zákonný zástupce může svá práva uplatňovat ve prospěch mladistvého, ale i proti jeho vůli. Dovršením 18. roku věku mladistvého práva zákonného zástupce zanikají. [22, str. 452]

4.3 Obhajoba mladistvého

Právo na obhajobu je jedním ze základních práv osob, proti nimž se vede trestní řízení. Je zajištěno nejen v ZSM, trestním řádu, ale i v Listině základních práv a svobod.

Rovněž je stanoveno v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod článek 6, odst. 3, písm. b, c): „*Každý má mít přiměřený čas a možnosti k přípravě své obhajoby. Každý má právo obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují.*“ [10]

Odchylně se od obecné právní úpravy vymezuje podle ZSM obhajoba mladistvého. Kvůli nedostatečné schopnosti mladistvého se náležitě hájit je ustanoven institut nutné obhajoby. Mladistvý musí mít obhájce obligatorně již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSM nebo provedeny úkony podle trestního řádu, jedině v případech, kdy provedení úkonů je možné odložit a zajistit vyrozumění obhájce.

Nutná obhajoba mladistvého musí být ve vykonávacím řízení. V případech podávání opravných prostředků proti mladistvému např. při podání stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení, se věková hranice nutné obhajoby zvyšuje na 19 let. Nutná obhajoba mladistvého nenastane, pokud nelze provedení úkonu odložit, jestliže by hrozilo nebezpečí maření úkonu nebo nebezpečí ztráty důkazu. Nelze vyrozumět obhájce, je-li nedosažitelný. [14, 22]

V § 33 odst. 1 TrŘ má každý obviněný, tedy i mladistvý právo zvolit si obhájce, aby se s ním mohl radit během úkonů, které provádějí orgány činné v řízení. U mladistvých je právo na obhajobu jedním z nejdůležitějších. Neboť mladistvý vzhledem ke svému věku nezná všechna svá práva nebo je neumí použít. Přednostně si mladistvý zvolí obhájce sám, pokud ho za něj nezvolí jiné osoby. Osobami oprávněnými k tomu jsou zákonný zástupce, příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, manžel, druh a zúčastněná osoba. Mohou tak konat i proti jeho vůli. Většinou jde o osoby, které mají zájem na výsledku trestního řízení proti mladistvému. Pokud by mladistvý se zvoleným obhájcem nesouhlasil, může si zvolit sám jiného. Vždy je stanovena lhůta ke zvolení obhájce, pokud v této lhůtě nedojde ke zvolení obhájce, bude mladistvému obhájce ustanoven. Mladistvý musí mít obhájce již v řízení před zahájením trestního stíhání až do pravomocného skončení trestního stíhání. Obhájce mladistvého zastupuje, poskytuje mu rady a obhajuje ho. Obhájce poskytuje mladistvému všestrannou právní pomoc, protože mladistvý není dostatečně znalý a byl by tak na svých právech krácen kvůli neznalosti zákona. Obhájce vždy jedná v zájmu obviněného a využívá všechna práva a prostředky obhajoby. Advokát mladistvého musí být specialista v trestních věcech mladistvých. [22, 15]

V řízení proti dospělým pachatelů je nutná obhajoba jen v důvodech stanovených v § 36 TrŘ. Je-li proti dospělému pachateli konáno přípravné řízení, je-li ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo na pozorování ve zdravotnickém ústavu, je-li dospělý zbaven nebo mu je omezena způsobilost k právním úkonům a jde-li o řízení proti uprchlému, pokud jsou pochybnosti, že by se obviněný vzhledem k tělesným nebo duševním vadám nemohl náležitě hájit sám, koná-li se řízení o trestném činu, jehož

horní hranice odnětí svobody převyšuje 5 let. Nutnost obhajoby je dále v hlavním líčení konaném ve zjednodušeném řízení proti zadrženému, v řízení o vydání do ciziny a v řízení, ve kterém se rozhoduje o uložení ochranného léčení. Ve vykonávacím řízení musí mít obviněný obhájce, pokud je mu omezena způsobilost k právním úkonům nebo je zbaven způsobilosti k právním úkonům, je-li obviněný ve vazbě a jsou-li pochybnosti, že je schopen se sám náležitě hájit. V řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení musí mít obviněný obhájce ze stejných důvodů jako ve vykonávacím řízení. Navíc je v zákoně stanovena nutnost obhajoby v případech, kdy jde o řízení proti odsouzenému, který zemřel. [6]

Z porovnání obhajoby u mladistvých a dospělých pachatelů tedy vyplývá, že pokud je u dospělého obviněného shledán důvod nutné obhajoby, musí mít obhájce již v přípravném řízení. Mladistvý musí mít obhájce vždy již od sdělení obvinění. Rozdíl tedy spočívá především ve zpřesnění okamžiku vzniku nutné obhajoby u dospělých a mladistvých pachatelů. [39]

4.4 Poškozený

Pojem poškozený je vymezen v § 43 odst. 1 TrŘ: „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda.*“ Definici podle trestního řádu lze použít i na mladistvého poškozeného. [6]

Jsou případy, kdy poškozeným bývá nezletilé dítě nebo mladistvý. Nejčastější trestné činy páchané na mladistvých jsou: trestný čin ublížení na zdraví, pohlavní zneužívání, znásilnění, týrání svěřené osoby. Práva poškozeného mladistvého a dospělého jsou stejná, proto se používá obecné ustanovení trestního řádu. Kacafírková ve svém článku zmiňuje práva poškozeného: „*Právo učinit návrhy na doplnění dokazování, právo nahlížet do spisu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit.*“ Poškozený má dále nárok na podání návrhu na uplatnění náhrady škody, jež mu trestným činem obviněný způsobil. Návrh je třeba podat nejpozději do konání hlavního líčení. Tato práva má

každý poškozený tedy i mladistvý. Rozdílem je, že mladistvý poškozený je nezletilý, takže jeho způsobilost k právům je omezena, a proto jeho práva za něj vykonává zákonný zástupce. [30, str. 16-19]

V § 45 ZSM jsou dále stanoveny zájmy a práva poškozeného. Mladistvý poškozený musí být poučen orgány činnými podle tohoto zákona o svých právech a možnostech uplatnění těchto práv. Zákon rozlišuje dva druhy poškozených, ti kteří mohou žádat o náhradu škody a poškození, kteří mají pouze procesní práva. Mezi další práva poškozeného patří především právo na spravedlivé zacházení, ochranu soukromí a důstojnosti. Musí mu být poskytnuta přiměřená ochrana před obviněným. Poškozený má dále právo radit se státní zástupcem o věcech týkajících se odsouzení, trestu, výkonu trestu odnětí svobody a propuštění odsouzeného na svobodu. S ohledem na osobu poškozeného je třeba stále přezkoumávat zájmy poškozeného a vycházet mu vstříc. [15, 17]

Zvláštní postavení má mladistvý poškozený jako svědek. Jako poškozený přímo pozoroval trestný čin, jednání a následky trestného činu. Otázka výsledku nezletilého svědka, který je zároveň poškozeným, je velmi citlivá. Používají se zvláštní postupy při vedení výsledku. O výsledku mladistvého se podrobněji ještě zmíním. [30]

4.5 Zjištění poměrů mladistvého

4.5.1 Dokazování

Zvláštní pozornost je věnována právě zjištění poměrů mladistvého. Aby bylo ve věcech mladistvých správně rozhodnuto, musí být pečlivě zjištěny veškeré skutečnosti týkající se mladistvého. Zjištění poměrů mladistvého je v ustanovení § 55 ZSM. První odstavec pojednává o tom, že orgány činné ve věcech mladistvých jsou povinny zvlášť pečlivě objasňovat a dokazovat příčiny provinění a skutečnosti, které posoudí osobní, rodinné a jiné poměry mladistvého. Orgány činné v trestním řízení by měly provést veškerá šetření, která poznají osobnost mladistvého. Zjistí jeho způsob života před a po spáchání trestného činu. V odstavci dva ZSM je popsána nutnost zjistit

také rozumovou a mravní úroveň mladistvého, jeho povahu a prostředí, ve kterém žil. V odstavci tři ZSM jsou popsány orgány činné, které mají podle tohoto zákona oprávnění objasňovat a zjišťovat poměry ve věcech mladistvých. Těmito orgány jsou orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služba. [22]

V této kapitole bych chtěla upřesnit okolnosti, které je nutné v řízení proti mladistvým dokazovat mimo jiné obecné skutečnosti ve věcech dospělých pachatelů. Na dokazování určitých skutečností se klade velký důraz vzhledem k tomu, aby bylo dosaženo výchovného účelu řízení v trestních věcech mladistvých. Obecné ustanovení týkající se dokazování je v § 89 TrŘ, kde jsou popsány běžné věci, které se dokazují v řízení proti dospělým i mladistvým pachatelům. Je tedy nezbytné dokazovat: *„Zda se skutek, v němž je spatřován trestný čin stal, zda skutek spáchal obviněný, případně z jakých pohnutek, podstatné okolnosti mající vliv na posouzení nebezpečnosti činu, podstatné okolnosti k posouzení osobních poměrů pachatele, podstatné okolnosti umožňující stanovení následku a výše škody způsobené trestným činem a okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání.“*[6]

Obecně k dokazování bych zmínila, že je povoleno použít pouze důkazy a způsob provedení důkazů, které připouští soud. O provedení důkazu a jeho obsahu je sepsán protokol, ke kterému musí mít přístup obhájce obviněného. V případě znaleckého posudku nebo odborného vyjádření musí mít obviněný přístup ke všem údajům, na jejichž základě došlo k vypracování těchto posudků. Opatření důkazů zajišťují státní zástupce a policejní orgán. Jakékoliv tvrzení mladistvého, které je učiněné mimo standardní řízení a během vyšetřování soudním znalcem, není možné použít jako důkaz v jeho trestní věci. Kromě výše uvedeného dokazování ZSM dále navazuje na obecné ustanovení § 184 TrŘ. Soud je povinen při projednávání věci zaměřit se také na zjištění příčin, kvůli kterým byla trestná činnost spáchána. U mladistvých je věnována větší pozornost zjišťování příčin a poměrů mladistvého. Zákon tedy stanovuje, že musí být zajištěny:

- *„Zjištění poměrů mladistvého podle § 55, v každé trestní věci mladistvého.“*

- *„Zpráva o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého podle § 56, která se zpracovává, je-li to nezbytné k zjištění podrobnější informace pro další postup řízení a pro uložení nejvhodnějšího opatření mladistvému.“ [17, 22, str. 541-542]*

Výchovného účelu řízení s mladistvými lze dosáhnout právě zaměřením se na osobu mladistvého a zjištěním veškerých potřebných informací o mladistvém. Proto je nutné zjišťovat stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, prostředí, v němž mladistvý žil a byl vychován (hlavně rodina, tím se myslí rodiče, sourozenci, prarodiče, výchovné zařízení, pokud v něm žije, škola, do které mladistvý chodí, popř. zaměstnání, dále prostředí, v němž tráví mladistvý volný čas). Nejpodrobněji se ovšem zjišťuje situace v rodině. Důležité je i odhalit dosavadní chování mladistvého ve škole. Ve věcech mladistvých často dochází k použití zvláštních způsobů řízení nebo jiných opatření vhodných pro napravení mladistvého. Aby mohlo být o tomto rozhodnuto, je nutné zjistit chování mladistvého před spácháním provinění a po něm. V úvahu se bere, zda si mladistvý uvědomil, že spáchal provinění, bere v úvahu stav poškozených osob a snažil se zlikvidovat následky provinění. Objasnění poměrů mladistvého a nalezení možnosti k jeho nápravě je nutné k tomu, aby bylo v trestním řízení správně rozhodnuto a užito vhodných prostředků k nápravě mladistvého, případně užito alternativních postupů. [22]

Poměry mladistvých zajišťují především orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační služba. Soud ukládá povinnost probačnímu úředníku kontaktovat mladistvého a zjistit jeho poměry. Jedná se o tzv. soudní pomoc. Informace zjištěné o mladistvém, pak obdrží soudce a pomohou mu rozhodnout ve věci mladistvého. Mladistvý musí souhlasit se spoluprací s probačním úředníkem. Probační úředník může kontaktovat i osoby z okolí mladistvého, především školu, rodinu, kamarády atd. Všechno co probační úředník zjistí, sepíše do zprávy, která zahrnuje i jeho návrh na rozhodnutí ve věci mladistvého, případně další výchovného návrhy. Zpráva je zpravidla písemná a je předložena soudu. Důležité postavení má také orgán sociálně-právní ochrany dětí, především kurátor mládeže, který s mladistvým spolupracuje. Ve věcech

mladistvých mohou být dále provedeny i další důkazy, např. výslech rodičů mladistvého, učitelů, vychovatelů ve výchovném zařízení, vyjádření školy, další spis o mladistvém, který je veden na OSPOD, zprávy z dětského domova, výchovného ústavu a atd. Někdy je potřebné vyžádat odborné vyjádření z pedagogicko-psychologických poraden, diagnostických ústavů nebo znalecký posudek od pedopsychologa. [19]

Zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého podle § 56 ZSM je nutné vypracovat pro řízení ve věcech mladistvých. Povinnost vypracovat tuto zprávu ukládá předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo Probační a mediační službě. Zpráva musí být písemná, pokud není rozhodnuto jinak a jsou stanoveny náležitosti, které musí obsahovat. [15]

4.5.2 Výslech

Problematika výslechu mladistvých je velmi závažné téma, neboť často právě mladistvý bývá jediným přímým svědkem (poškozeným). Proto bych se chtěla ve stručnosti výslechu mladistvých věnovat. Výslech s mladistvými je velmi specifický a mnohem náročnější než výslech s dospělými. Výslech je upraven v § 57 ZSM: *„Při výslechu mladistvého je nutno postupovat ohleduplně a šetřit jeho osobnost.“* Ve druhém odstavci je zmíněna *„konfrontace mladistvých, kterou lze provést jen ve výjimečných případech a to až v řízení před soudem.“* [22, str. 553]

V § 102 TrŘ je stanoven postup výslechu s osobou mladší 15 let. Výslech musí být veden tak, aby nedošlo k nepříznivému ovlivnění duševního a mravního vývoje mladistvého. Nemělo by docházet k opakovanému vyslýchání. Může být k výslechu přibírán pedagog nebo jiná osoba se zkušenostmi s mládeží, ale také rodiče. [27]

Obecně myšleno, záměrem výslechu je dozvědět se od vyslýchaného údaje o trestném činu, okolnostech trestného činu, účastnících a jiných záležitostech týkajících se trestného činu. Nezletilý může být vyslýchaný jako svědek, poškozený

nebo pachatel. Při výslechu mladistvých jsou zvoleny zvláštní taktické postupy, aby informace získané od mladistvého byly důvěryhodné. ZSM nestanovuje minimální věkovou hranici, odkdy je možné výslech provádět. Mladistvého lze vyslýchat za předpokladu, že chápe předmět výslechu, nezáleží teda na jeho věku. K výslechu s mladistvým by mělo docházet ale pouze ve výjimečném případě, pokud nelze poznatky o určité skutečnosti získat jinak. Nejdříve musí dojít k přípravě výslechu s nedospělými. Tím se myslí připravit vhodné prostředí, kde je možné mladistvého vyslýchat. Výslech by měl být prováděn v místech, které nemají negativní vliv na mladistvého. Někdy je vhodnější konat výslech v prostředí nezletilému známém, proto je možné provádět výslech doma, ve škole, ve školní družině apod. To se většinou týká dětí mladších, které by se necítily ve výslechové místnosti dobře a mohla by tak být ovlivněna jejich výpověď. Naopak u dětí starších zejména kolem 14 roku věku a víc, je vhodnější zvolit výslechovou místnost, která působí úředně. Mladiství jsou nejčastěji k výslechu předvoláni přes své rodiče, může to být ale i prostřednictvím školy. Spolu s předvoláním mladistvého je třeba rozhodnout, kdo bude výslechu přítomen. Mladiství od 15 bývají většinou vyslýcháni samostatně. U dětí mladších 15 let bývá přizvána osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, např. pedagog, psycholog, dětský lékař nebo pedopsycholog. Výslechu se mohou účastnit také rodiče vyslýchaného. V praxi se také často přibírá pracovník ze sociálního odboru. U nezletilých je velmi důležitá osoba, která vyslýchá. Měla by mít dostatek zkušeností s prací s dětmi, dále zkušenosti z oblasti kriminalistiky a práva. Při výslechu je totiž důležité navázání kontaktu s mladistvým, vytvořit vhodnou atmosféru pro výslech a pokládat otázky tak, aby byly srozumitelné. Neopomenutelnou součástí přípravy k výslechu je nutnost zkoumat osobnost mladistvého, jestli je vůbec schopen vypovídat. Zkoumá se osobnost nezletilce, jeho vztahy k rodině, škole, práci, případně k různým kamarádům, apod. Na základě těchto zjištění se pak promyslí formulace otázek, které mu budou pokládány. Nakonec se vypracuje plán výslechu. Ve stručnosti popíše průběh výslechu. Nejdříve je nezletilý vyzván k tomu, aby se představil. Na začátku výslechu je dobré hovořit s vyslýchaným o jiném tématu, (např. o škole, rodičích, přátelích, atd.).

Vyslychající si tak o nezletilém udělá určitý obrázek. Měl by nechat nezletilého volně vyprávět a co nejméně mu zasahovat do vyprávění. [28, 29, 22]

Průběh výslechu nezletilého je rozdílný od výslechu s dospělými, liší se tak i protokol o výslechu nezletilce. Protokol obsahuje základní otázky pokládané nezletilci, popis chování nezletilce a veškeré jeho reakce. Zaprotokoluje se vše, co dítě řekne, jeho věty se neupravují. Nezletilý je nakonec seznámen s obsahem protokolu. [28]

Na závěr bych zmínila konfrontaci, čímž se rozumí vyslechnutí postavením tváří v tvář. S nezletilými by ke konfrontaci mělo docházet pouze ve výjimečných případech, jestliže je to potřebné k objasnění věci. Ke konfrontaci u nezletilých může dojít pouze v řízení před soudem pro mládež, přičemž je důležité sledovat nejen slovní vyjádření, ale i mimoslovní projevy (např. mimiku, gestikulaci, klopení očí, atd.). Do protokolu je pak vše doslovně zapsáno. ZSM uvádí způsoby konfrontace s nezletilými: konfrontace mezi dvěma mladistvými obviněnými (popř. obžalovanými), mezi mladistvým obviněným a dospělým obviněným (popř. obžalovanými), anebo mezi mladistvým obviněným (obžalovaným) a svědkem dospělým. [22]

4.5.3 Vyšetření duševního stavu

Na závěr této kapitoly bych uvedla vyšetření duševního stavu u mladistvých. Ve srovnání s obecnou právní úpravou (§ 105 TrŘ) ZSM nařizuje, že musí být k vyšetření duševního stavu mladistvého přibíráni dva znalci, a přímo určuje, jakou mají mít specializaci. Znalci musí být z oboru zdravotnictví, z psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii. Další rozdílnost je spatřována v délce pozorování mladistvého při vyšetřování. Pozorování nesmí být delší jak jeden měsíc, případně na návrh znalců a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce může být jednou o jeden měsíc prodlouženo. U dospělých je maximální délka vyšetřování duševního stavu stanovena na dva měsíce, s možností prodloužení o jeden měsíc. [15]

5 ORGÁN SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Jedním z nejdůležitějších orgánů činných podle ZSM je právě orgán sociálně-právní ochrany dětí. Právní úprava orgánu je obsažena v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. ZSM předpokládá spolupráci orgánů činných v trestním řízení s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Součinnost je zakotvena již v základních zásadách § 3 odst. 4 ZSM, dále podrobněji § 36 ZSM, který se týká místní příslušnosti a § 40 ZSM, který stanovuje spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí a dalších subjektů. Ve zkratce budu psát o orgánu sociálně-právní ochrany dětí jako o OSPOD. OSPOD hraje důležitou roli v trestním řízení s mladistvými. U dospělých pachatelů není činný.

Spolupráce s OSPOD by měla především sledovat výchovné působení v trestním řízení na mladistvé, individuálně přistupovat v jednotlivých případech k mladistvým, včasně reagovat na potřeby, zájmy mladistvých, poškozených a působit preventivně. Hlavním hlediskem při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. Stát je v podstatě zodpovědný za ochranu dětí v případě ohrožení jejich práv. Proto je velmi důležitá role OSPOD v trestním řízení s mladistvými pachateli. [16, 21]

Podle § 4 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí: „*Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo, úřad. Sociálně-právní ochranu dále zajišťují obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").*“ Na úřadech je zřízen odbor sociálních věcí, na kterém je oddělení péče o rodinu a děti, jehož pracovníci vykonávají právě sociálně-právní ochranu. [4, 29]

Příslušný orgán musí být vyrozuměn o zadržení, zatčení nebo vzetí mladistvého do vazby. Dále musí být informován o zahájení trestního stíhání proti mladistvému. Další působnost orgánu je v přípravném řízení s mladistvými, kdy zjišťuje poměry

mladistvého a je pověřený vykonáním zprávy o poměrech mladistvého. Často má OSPOD o mladistvém konkrétní informace již delší dobu, jelikož v mnoha případech se do střetu se zákonem dostávají právě jedinci, s kterými OSPOD spolupracoval již v minulosti kvůli závadovému chování, a musel s nimi řešit určité problémy. Tito jedinci jsou tak vedeni na OSPOD, mají zde svůj spis a OSPOD nad nimi vykonává dohled. V řízení před soudem je orgánu doručen opis obžaloby a je vyrozuměn o konání hlavního líčení a veřejného zasedání. OSPOD se nemusí účastnit hlavního líčení, ale je vhodné, aby se ho účastnil, jelikož má právo činit návrhy, klást otázky vyslychaným a provést závěrečnou řeč. Opis rozsudku musí být také orgánu doručen. Proti tomuto rozsudku může podávat opravné prostředky ve prospěch mladistvého, ale i proti jeho vůli. Po nabytí právní moci rozsudku je spolupráce s orgánem v trestním řízení omezena věkem. Ve vykonávacím řízení má procesní oprávnění do 19. roku mladistvého. OSPOD může také v určité konkrétní věci zastupovat mladistvého jako kolizní opatrovník, v případě, že dojde ke střetu zájmů mezi mladistvým a jeho zákonnými zástupci. OSPOD může také podávat návrhy na změnu nebo zrušení výchovných opatření. [21, 29]

Závěrem bych zmínila, že hlavním úkolem orgánu je pečovat o mladistvého a zajistit, aby bylo dosaženo výchovného účelu trestního řízení. Orgán by měl s mladistvým po celou dobu aktivně spolupracovat a ovlivňovat výsledek řízení, aby byl co nejvhodnější pro mladistvého. [29]

6 PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

Dalším orgánem činným podle ZSM je Probační a mediační služba (PMS), která má významnou roli v trestním řízení s mladistvými pachateli. Samostatná právní úprava zabývající se PMS je v zákonu č. 259/2000 o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů. PMS je společně s OSPOD jedním z nejdůležitějších orgánů činných v trestním řízení s mladistvými pachateli. Považuji proto za důležité se alespoň ve stručnosti zmínit o tomto orgánu, vysvětlit pojem probace a mediace.

6.1 Probace

Probace je organizování a výkon dohledu nad obviněným nebo odsouzeným. PMS pak vykonává dohled a kontroluje řádné vedení života klienta. Klientovi také poskytuje nezbytnou pomoc v různých situacích (např. při hledání práce, zaměstnání, atd.). Probační úředník stimuluje klienta k řešení svých problémů souvisejících s trestnou činností a pomáhá k participaci klienta do společnosti. Dochází k pravidelným schůzkám klienta a probačního úředníka. [44]

6.2 Mediace

Mediace je mimosoudní řešení trestného činu mezi poškozeným a obviněným za účasti mediátora. Mediace je pouze dobrovolná a bezplatná, musí vždy souhlasit obě strany (poškozený i obviněný). Umožňuje nahrazení škody a podání vysvětlení proč k trestnému činu (provinění) došlo. Obviněný se v rámci mediace může poškozenému omluvit. Mediace je posléze zohledněna v trestním řízení. [43]

Zmínka o PMS je v ZSM již v základních zásadách v § 3 odst. 8. Úředníci Probační a mediační služby musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží. Součinnost orgánů působících v řízení s mladistvými je v ustanovení § 36 a § 40 ZSM. Činnost PMS je velmi podobná jako činnost OSPOD v trestním řízení s mladistvými. Rozdíl je v plnění úkolů podle ZSM, přičemž OSPOD se zabývá minulostí dětí a mladistvých, ale činnost PMS by měla být zaměřena na přítomnost a budoucnost dětí a mladistvých.

Je nutné připomenout, že PMS působí v rámci trestního řízení s mladistvými i dospělými pachateli. [21]

Probační a mediační služba je organizační složkou státu zřízena Ministerstvem spravedlnosti. Je zajišťována ve střediscích, která jsou v sídlech okresních nebo obvodních a městských soudů. Podle soudu, který koná trestní řízení, je pak stanovena místní příslušnost střediska. Na střediscích jsou dále jednotlivá oddělení s určitými zaměřeními. [3]

Probační a mediační služba funguje během celého trestního řízení. V trestním řízení s mladistvými je příslušné středisko PMS vyrozuměno o zadržení, zatčení nebo vzetí mladistvého do vazby a též mu je oznámeno zahájení trestního stíhání s mladistvým. Dále § 55 a § 56 ZSM ukládá povinnost PMS zjišťovat poměry mladistvého a vypracovávat zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a jeho aktuální životní situaci. Opis rozsudku je také doručen PMS. Hlavní činnost však provádí PMS ve výkonu rozhodnutí, kde zajišťuje dohled a kontrolu nad výkonem trestu nebo trestního opatření v případě mladistvých. Probační dohled, který může soudce nebo státní zástupce uložit, pokud je rozhodnuto o podmíněném upuštění od potrestání, podmíněném odsouzení nebo podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Působí na odsouzenou osobu tak, aby vedla řádný život ve zkušební době. Probační úředník může také konat návrhy stejné jako úředník orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tyto návrhy jsem již zmiňovala v předchozí kapitole. Klienty Probační a mediační služby jsou obvinění pachatelé nebo poškození. Podnět k zahájení spolupráce s PMS může vznést soudce, státní zástupce, policejní orgán, ale také sám obviněný nebo některý z jeho příbuzných, případně i obhájce. Pracovníci Probační a mediační služby pracují především s případy, na které je možné použít některý ze zvláštních druhů trestních řízení a je možné uložit trest nebo opatření nespojené s odnětím svobody. [21, 24, 45]

7 STÁDIA TRESTNÍHO ŘÍZENÍ

V této kapitole bych chtěla popsat průběh trestního řízení s mladistvými. Mým hlavním cílem není podrobně popsat etapy trestního řízení, ale pouze nastínit, jak řízení probíhá, a zejména uvést odlišnosti, které se nepoužívají v řízení s dospělými pachateli. Za stádia trestního řízení lze považovat takové etapy řízení, ve kterých mají jednotlivé orgány činné různé funkce a plní různé úkoly. Jednotlivá stádia trestního řízení jsou:

- Přípravné řízení
- Předběžné projednání obžaloby
- Hlavní líčení a veřejné zasedání
- Řízení o opravných prostředcích
- Vykonávací řízení

Obecné trestní řízení a jeho stádia jsou upravena v trestním řádu, který také uvádí v § 291 TrŘ: *„Řízení v trestních věcech mladistvých upravuje zvláštní zákon“*. Zvláštním zákonem je ZSM, pokud v něm není stanovena zvláštní úprava trestního řízení s mladistvými. Je tedy v tomto případě řízení vedeno podle obecných předpisů trestního řádu. ZSM spíše poukazuje na odlišnosti a výjimky, které se použijí v řízení s mladistvými. Důležitým ustanovením je § 73 ZSM, zvláštní ustanovení o trestním řízení ve věcech mladistvých se neuzije: *„A) v řízení o proviněních, která obviněný spáchal jednak před dovršením osmnáctého roku věku, jednak po jeho dovršení, jestliže trestní zákon na čin spáchaný po dovršení osmnáctého roku věku stanoví trest stejný nebo přísnější, nebo B) bylo-li zahájeno trestní stíhání až po dovršení devatenáctého roku mladistvého.“* Trestní řízení by bylo tedy vedeno podle trestního řádu. [2, 6]

7.1 Přípravné řízení

Přípravné řízení je prvním stádiem trestního řízení, které je neveřejné, jeho úkolem je připravit řízení před soudem. Přípravným řízením je úsek řízení od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení těchto úkonů. Přípravným řízením je i úsek od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby. Tato část řízení zahrnuje

vyšetřování, objasňování a prověřování skutečností, které nasvědčují tomu, zda byl trestný čin spáchán, nebo ne. Výsledkem přípravného řízení je zajištění důkazů nebo podkladů, na jejichž základě je dále rozhodnuto. O skončení přípravného řízení rozhoduje státní zástupce, který rozhodne o podání obžaloby soudu. Dalšími možnostmi skončení přípravného řízení jsou: postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, přerušení trestního stíhání, podmíněné zastavení trestního stíhání, schválení narovnání nebo podmíněné odložení návrhu na potrestání. Orgány plnící úkoly v přípravném řízení jsou policejní orgány a státní zástupce. Hlavní funkci v přípravném řízení zastává státní zástupce, který vykonává dozor nad přípravným řízením. Koriguje řízení a nakonec rozhoduje o tom, jak přípravné řízení skončí. Přípravné řízení ve věcech mladistvých je upraveno v § 59 ZSM, obzvlášť důležitá je role státního zástupce, který vykonává pozorně dohled nad přípravným řízením. Dohlíží na to, aby policejní orgány zacházely s mladistvými ohleduplně. Organizuje svoji činnost tak, aby bylo možné ve vhodných případech využít alternativních opatření. [14, 15]

7.2 Zahájení trestního stíhání

Institut zahájení trestního stíhání je upraven v ustanovení § 160 TrŘ a § 60 ZSM. Jeho záměrem je zahájit trestní stíhání nebo naopak trestnímu stíhání zabránit, pokud pro zahájení nejsou ze zákona stanoveny důvody. Trestní stíhání může být zahájeno pouze tehdy, jestliže veškeré prošetřené skutečnosti naznačují tomu, že trestný čin byl spáchán. Dále musí být vyvozen závěr, že trestný čin spáchala osoba, proti které je trestní stíhání zahájeno. Podmínky pro zahájení trestního stíhání jsou: je dán podnět k zahájení trestního stíhání, vyšetřené skutečnosti musí nasvědčovat tomu, že trestný čin byl spáchán a spáchala jej určitá osoba, nejsou zde okolnosti, které vylučují zahájení, nebo neshledá se důvod pro neúčelnost trestního stíhání. Policejní orgán nebo výjimečně státní zástupce zahajují trestní stíhání. To je zahájeno zasláním usnesení osobě, proti které se řízení vede. Usnesení je doručeno obviněnému do vlastních rukou a je účinné od doby, kdy je oznámeno. Proti usnesení je možné podat stížnost. Opis usnesení se také posílá státnímu zástupci a obhájci obviněného. V usnesení je podrobně a přesně popsán skutek, pro který se trestní stíhání vede. Zahájením trestního řízení

vstupuje přípravné řízení do fáze vyšetřování. Vyšetřování provádí zpravidla policejní orgány. Policejní orgán postupuje tak, aby byly co nejrychleji vyhledány důkazy k vyjasnění skutečností důležitých k posouzení případu, k odhalení osoby pachatele a následku trestného činu. Obviněný má možnost se účastnit vyšetřování a klást otázky svědkům. Státní zástupce dohlíží na zachování zákonnosti v řízení a dává pokyny k vyšetřování. Jsou stanoveny lhůty, ve kterých musí být vyšetřování skončeno. Po skončení vyšetřování policejní orgán zhodnotí, zda výsledky jsou dostatečné k podání obžaloby. Obviněný a obhájce má možnost prostudovat spisy a navrhnout doplnění vyšetřování. Po skončení vyšetřování policejní orgán a státní zástupce činí rozhodnutí. Je stanoven výčet těchto rozhodnutí:

- **Rozhodnutí meritorní povahy**- usnesení o zastavení trestního stíhání, usnesení o schválení narovnání, usnesení o postoupení věci mimosoudnímu orgánu, usnesení o odstoupení od trestního stíhání v trestních věcech mladistvých. V těchto případech se nepokračuje v trestním stíhání.
- **Rozhodnutí zatímní povahy**- usnesení o přerušení trestního stíhání, vrácení věci policejnímu orgánu k doplnění.
- **Podmíněné zastavení trestního stíhání**- mezitímní rozhodnutí, které se po uplynutí zkušební doby stává rozhodnutím meritorním.
- **Podání obžaloby** – státní zástupce podává obžalobu, když výsledky vyšetřování odůvodňují postavení obviněného před soud.
- **Podání návrhu na ochranné opatření**- jestliže jsou splněny zákonné předpoklady, může státní zástupce v přípravném řízení navrhnout ochranné opatření. [14]

U mladistvých zahájení trestního stíhání probíhá stejně. Rozdílnost spočívá v oznámení usnesení o zahájení trestního stíhání. § 60 ZSM stanovuje, že usnesení o zahájení trestního stíhání je nutné vyrozumět zákonného zástupce mladistvého, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službu. Při skončení vyšetřování má obviněný a obhájce možnost prostudovat spisy a činit návrhy na doplnění vyšetřování. U mladistvých policejní orgán umožní prostudovat trestní spis

nejen obviněnému a jeho obhájci, ale i zákonnému zástupci mladistvého a úředníku vykonávajícímu sociálně-právní ochranu dětí. [15, 14]

7.3 Předběžné projednání obžaloby

Predběžné projednání obžaloby následuje po přípravném řízení v případě, že přípravné řízení skončilo podáním obžaloby. Je to samostatné stádium trestního řízení, ve kterém soud kontroluje výsledky přípravného řízení. Zjišťuje, zdali bylo vše v souladu se zákonem a zda je výsledek přípravného řízení spolehlivý podklad pro soudní řízení. Předběžné projednání obžaloby proběhne pouze v případě, že to nařídí předseda senátu, tzn., že není řízením obligatorním. Je konáno neveřejně, jen na návrh předsedy senátu a ve výjimečných případech ho lze konat veřejně. Hlavním cílem je prověřit zejména: a) zda je dána věcná a místní příslušnost soudu k projednání věci, b) zda v přípravném řízení nebyly shledány závažné procesní vady, c) zda v přípravném řízení došlo k objasnění skutečností, které jsou potřebné ke konání hlavního líčení. Při projednávání může být vyslechnut obviněný, aby poskytl potřebná vysvětlení. Nesmí být ale vyslechnut k předmětu obvinění, ale pouze k věcem týkajících se projednání obžaloby. Po přezkoumání obžaloby předseda senátu rozhodne: a) **nařídí hlavní líčení** v případě, že je obžaloba v pořádku, b) **učiní jiný úkon směřující k rozhodnutí věci**, c) **nařídí předběžné projednání obžaloby**, pokud obžaloba není dostatečná a trpí nedostatky. Soud po přezkoumání obžaloby rozhoduje takto: a) **předloží věc k rozhodnutí o příslušnosti**, má-li za to, že sám není příslušný v této věci rozhodovat, b) **postoupí věc** jinému příslušnému orgánu, c) **zastaví trestní stíhání**, jsou-li dány podmínky v § 172 odst. 1, 2 TrŘ, d) **přeruší trestní stíhání**, shledá-li okolnosti uvedené v § 173 odst. 1 písm. a) až d), e) **vrátí věc státnímu zástupci k došetření**, aby odstranil vady z přípravného řízení nebo objasnil některé skutečnosti, bez kterých není možné v hlavním líčení rozhodnout, f) **schválí podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání**, pokud jsou splněny podmínky v § 307, § 309 TrŘ, g) **schválí odstoupení od trestního stíhání**, h) **rozhodne o vazbě**, i) **nařídí hlavní líčení**. Rozhodnutí o předběžném projednání obžaloby má formu usnesení, proti

kterému je možné podat stížnost. Usnesení nabude právní moci podle obecných předpisů o nabytí právní moci a vykonatelnosti usnesení. [14]

Předběžné projednání u mladistvých je upraveno v § 61 ZSM. K usnadnění projednání obžaloby lze také vyslechnout obviněného mladistvého a objasnit jeho poměry. K vyslechnutí může být pověřen probační úředník. Dále je důležité posoudit hlavně u mladistvých, jestli nepřipadá v úvahu využití jiného vyřešení trestní věci mimosoudní cestou. Předseda senátu si může vyžádat od probačního úředníka nebo mediátora stanovisko pro volbu dalšího procesního postupu, jestliže by bylo vhodnější zprostředkovat alternativní řešení věci mimo hlavní líčení. Důležitým je také ustanovení § 63 ZSM, podle kterého nelze vydat proti mladistvému trestní příkaz. Toto ustanovení modifikuje ustanovení § 314 písm. e) TrŘ. [17, 2]

7.4 Hlavní líčení a veřejné zasedání

Hlavní líčení je obligatorní a nejdůležitější stádium trestního řízení. V řízení s dospělými pachateli je hlavní líčení veřejné na rozdíl od řízení s mladistvými. Rozhoduje se v něm o vině obžalovaného a trestu, eventuálně o uložení ochranného opatření, opatření ve věcech mladistvých nebo náhradě škody. Hlavní líčení probíhá před soudem a má charakter sporu mezi žalobcem a obžalovaným. Státní zástupce, který rozhodoval o postupu v přípravném řízení, má v hlavním líčení postavení strany, je tzv. žalobcem. Má povinnost prokazovat vinu obžalovaného, navrhuje a předkládá v řízení před soudem důkazy. Státní zástupce může také rozhodnout o zpět vzetí obžaloby. Další stranou je obžalovaný, který má právo vzít si obhájce, hájit se sám nebo v případech stanovených § 36 TrŘ je mu obhájce zvolen. V případě mladistvých pachatelů je obhajoba nutná. Než proběhne hlavní líčení, musí být provedena určitá opatření. Musí být doručena obžaloba obžalovanému, obhájci, poškozenému, zákonnému zástupci a orgánu sociálně-právní ochrany dětí v případě mladistvého. Musí dojít k předvolání osob, které jsou potřebné ke konání hlavního líčení. Předvolává se obžalovaný, svědci, znalci. Ostatní osoby se o líčení jen vyrozumívají. Pouze vyrozuměn je státní zástupce, jehož přítomnost je v hlavním líčení nutná,

a obhájce, jeho přítomnost je nutná pouze ve stanovených případech a u mladistvého. Předseda senátu zajišťuje všechna opatření, která jsou důležitá k zabezpečení správného průběhu řízení. Musí být připraveny soudní osoby (přisedící, zapisovatel), náhradní soudce, obhájce obviněného (v případě nutné obhajoby). Soud musí mít připraveny věcné a listinné důkazy, případně opatření k posudku znalce, kterými má být proveden důkaz v hlavním líčení. [14]

Na začátku hlavního líčení předseda senátu sdělí věc, která bude projednávána, a státní zástupce přednese obžalobu. Další fází hlavní líčení je dokazování, které provádí předseda senátu nebo na jeho návrh státní zástupce. Dokazování začíná výslechem obžalovaného tak, že se může vyjádřit k obžalobě. Poté jsou vyslýcháni svědci, znalci, čtou se protokoly o dřívějších výpovědích obžalovaného, svědků a znalců a čtou se různá odborná vyjádření a důkazy, které jsou důležité pro rozhodnutí ve věci hlavního líčení. Na závěr hlavního líčení probíhají dva úkoly: závěrečná řeč a právo posledního slova obžalovaného. Závěrečnou řeč provádí státní zástupce, poškozený, zúčastněné osoby, u mladistvých orgán sociálně-právní ochrany dětí, poslední slovo vždy náleží obžalovanému nebo jeho obhájci. Nakonec dojde k rozhodnutí soudu v hlavním líčení. Soud může učinit rozhodnutí různého druhu: a) rozhodnutí meritorní povahy—odsuzující nebo zprošťující rozsudek, usnesení o zastavení trestního stíhání, usnesení o schválení narovnání, usnesení o postoupení věci mimosoudnímu orgánu, usnesení o odstoupení od trestního stíhání ve věcech mladistvých, b) rozhodnutí zatímní povahy—usnesení o přerušení trestního stíhání, usnesení o postoupení věci jinému orgánu, usnesení o vrácení věci státnímu zástupci k došetření, c) podmíněné zastavení trestního stíhání—rozhodnutí mezitímní stanovující zkušební dobu, po které se dále rozhodne. [14]

Jednání soudu se uskutečňuje ve třech formách, kterými jsou hlavní líčení, veřejné zasedání a neveřejné zasedání. Veřejné zasedání nerozhoduje o obžalobě, jako je tomu v hlavním líčení. V neveřejném zasedání vůbec nedochází k výslechům, důkazům, atd. Neveřejné zasedání je nejméně významnou formou soudního zasedání. [14]

Hlavní líčení a veřejné zasedání ve věcech mladistvých a dospělých pachatelů je v základních fázích líčení a rozhodnutích stejné. Zvláštní úprava konání hlavního líčení s mladistvými je stanovena v § 64 ZSM. Toto ustanovení obsahuje odlišnosti od obecné úpravy hlavního líčení a veřejného zasedání. Zvláštní úprava především zabezpečuje výchovný vliv hlavního líčení, a snahou je odstranit okolnosti, které by mohly mít na mladistvého nepříznivý vliv. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že hlavní líčení nelze konat v nepřítomnosti mladistvého. V případech mladistvého musí být navíc o hlavním líčení vyrozuměn orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dále musí být vyrozuměn zákonný zástupce mladistvého. Orgán sociálně-právní ochrany dětí má v hlavním líčení právo činit návrhy, dávat vyslychaným otázky a náleží mu slovo v závěrečné věci. Na rozdíl od hlavního líčení s dospělými se hlavní líčení s mladistvými pachateli koná bez veřejnosti, je-li to ve prospěch mladistvého. Pouze na návrh mladistvého se hlavní líčení koná veřejně. Podrobněji jsem se o tom již zmínila v kapitole Hlavní líčení a veřejné zasedání a publikování informací o nich. V § 64 odst. 4 ZSM je předsedovi senátu soudu pro mládež stanoveno, aby v hlavním líčení dohlížel na ochranu zájmů mladistvého. Když soud pro mládež rozhoduje, má povinnost přihlížet podle § 65 ZSM, k okolnostem vycházejícím ze zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a o aktuální životní situaci mladistvého, pokud byla tato zpráva vypracována. Jinak soud rozhoduje a rozhodnutí jsou stejná jako v obecné právní úpravě. V případě doručení rozhodnutí je opis rozsudku navíc doručen orgánu sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službě. [22]

7.5 Řízení o opravných prostředcích

Řízení o opravných prostředcích je řízením fakultativním a dochází k němu pouze v případě, že některá ze stran procesu není s výsledkem řízení spokojena. Odsouzený má pochybnosti, že rozhodnutí soudních orgánů je nesprávné, může proto proti tomu rozhodnutí podat opravný prostředek. Opravné řízení jako další fáze trestního procesu má zajistit zákonné a spravedlivé rozhodování, případně napravit nedostatky soudního rozhodnutí. [20]

Trestní právo procesní upravuje tyto opravné prostředky: **stížnost, odvolání, odpor, dovolání, stížnost pro porušení zákona, obnova řízení**. Opravné prostředky se dělí na řádné a mimořádné. Řádné opravné prostředky lze podat proti rozhodnutí, které ještě nenabylo právní moci. Mimořádné opravné prostředky je možné podat i proti rozhodnutí, které již nabylo právní moci. Řádnými opravnými prostředky jsou stížnost a odvolání, které se podávají proti rozsudku, jenž nenabyl právní moci. Zvláštní druhem řádného opravného prostředku je odpor, který se podává proti příkazu. Osobami oprávněnými podat odvolání jsou:

- Státní zástupce § 246 TrŘ- může podat odvolání ve prospěch i v neprospěch mladistvého, i proti jeho vůli.
- Obžalovaný § 245 TrŘ- podává odvolání ve svůj prospěch, v jeho prospěch ho dále mohou podat jeho příbuzní v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh, při zastupování může podat odvolání zákonný zástupce (příp. opatrovník) a obhájce.
- Zúčastněná osoba § 246 TrŘ.
- Poškozený § 246 TrŘ. [20]

Stížnost mohou podávat pouze osoby, které mají na rozhodnutí určitý zájem, tedy obviněný a poškozený. Je povoleno, aby za osoby podal stížnost někdo, kdo k nim má vztah. Za obviněného podává stížnost jeho obhájce nebo zákonný zástupce, v případě, že je obviněný zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je mu omezena způsobilost k právním úkonům. V případech stanovených mohou podat stížnost osoby, které mají právo podat odvolání. Za poškozeného nebo zúčastněnou osobu může stížnost podat zákonný zástupce nebo zmocněnec. V případě mimořádných opravných prostředků může dovolání podat pouze nejvyšší státní zástupce a obviněný. Za obviněného může podat jeho zákonný zástupce (resp. opatrovník) a obhájce. Stížnost pro porušení zákona může podat pouze ministr spravedlnosti. Obnovu řízení lze umožnit jen na návrh státního zástupce. Rozdílnost v podávání opravných prostředků v případě mladistvých spočívá v tom, že za mladistvého může i proti jeho vůli podat opravný prostředek orgán sociálně-právní ochrany dětí. Stížnost ve prospěch mladistvého mohou podat osoby,

kteře mají k mladistvému určitý vztah, tj. příbuzní v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, manžel a druh. V případě podání návrhu na obnovu řízení v neprospěch obviněného mladistvého může podat jen státní zástupce do 6 měsíců od doby, kdy se dozvěděl o skutečnostech odůvodňujících podání návrhu na obnovu řízení. [21]

7.6 Vykonávací řízení

Vykonávací řízení je posledním stádiem trestního řízení. Účelem je zajistit výkon rozhodnutí soudu. Vykonávací řízení není obligatorní, protože ne vždy vydávají orgány činné v trestním řízení rozhodnutí, která je třeba vykonat, např. usnesení o zastavení trestního stíhání. Pak ale existují rozhodnutí, která je třeba vykonat, např. odsuzující rozsudek, jimž je uložen trest nebo opatření. [12]

V řízení před soudem, když rozhoduje senát, výkon rozhodnutí zajišťuje předseda senátu. V obecné právní úpravě vykonávací řízení upravuje trestní řád v hlavě dvacáté první. Jak provést jednotlivé výroky rozhodnutí je pak upraveno v jednotlivých předpisech např. zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky atd. Jsou stanoveny zásady pro výkon trestu a ochranných opatření. [14]

Ve věcech mladistvých lze mladistvým ukládat výchovná, ochranná a trestní opatření. Podle § 74 ZSM se na výkon opatření ve věcech mladistvých užije obecných předpisů trestního řádu, pokud ZSM nestanoví jinak. Při výkonu rozhodnutí u mladistvých se spolupracuje s Probační a mediační službou. Ta vykonává dohled nad mladistvým a provádí úkony, které směřují k tomu, aby mladistvý vedl řádný život. Předseda senátu může probačnímu úředníkovi uložit povinnost informovat soud pro mládež o mladistvém. Obecná pravidla se uplatňují, pokud jde o výkon trestních opatření podle jednotlivých druhů opatření. Rozdílnost spočívá ve výkonu trestního opatření odnětí svobody (nepodmíněně). Mladistvý vykonává tento trest odděleně od dospělých ve zvláštních věznicích nebo odděleních pro mladistvé. Zákon umožňuje u mladistvého odložit výkon odnětí svobody na jeden rok kvůli dokončení vzdělání

mladistvého nebo jiné přípravy k povolání. Pokud se během tohoto roku osvědčí, je možné upustit od výkonu trestu odnětí svobody a poté se na mladistvého pohlíží jako na neodsouzeného. Dalším specifikem je možnost uložit mladistvému peněžité trestní opatření s podmíněným odkladem jeho výkonu. Toto opatření může být nahrazeno vykonáním obecně prospěšné činnosti. U mladistvého dále může dojít ke zrušení nebo změně výchovných opatření, o kterých rozhoduje soud pro mládež na návrh státního zástupce, probačního úředníka a orgánu sociálně-právní ochrany dětí. U ochranné výchovy může být rozhodnuto o její změně, rozhoduje soud pro mládež na návrh státního zástupce nebo jiných osob. Nakonec o zahlazení odsouzení mladistvého rozhoduje předseda senátu soudu pro mládež. [12, 21]

8 ZVLÁŠTNÍ ZPŮSOBY ŘÍZENÍ

Zvláštní způsoby řízení jsou alternativní formou řízení ve vztahu ke standardnímu projednání věci v hlavním líčení. Hlavním cílem je přiměřeně reagovat na spáchaný trestný čin nebo provinění u mladistvých a odstranit konflikt, který vznikl v důsledku trestného činu nebo provinění. Jde především o vypořádání vztahu mezi obviněným a poškozeným. Mělo by dojít k pozitivnímu působení na obviněného a k dosažení satisfakce poškozeného. Zvláštní způsoby řízení umožňují vytvářet podmínky pro urychlení, zjednodušení a zhospodárnění trestního řízení. Působí preventivně v rámci celé společnosti. Redukují formálně institucionální zásahy do života obviněného, jež mají velmi nepříznivý vliv hlavně na pachatele mladistvé. [26, 38]

Podle ustanovení § 68 ZSM lze zvláštní způsoby řízení použít jedině tehdy, jestliže je dostatečně objasněno spáchané provinění a mladistvý je ochoten být zodpovědný za spáchané provinění, je ochoten se vypořádat s jeho příčinami a podílet se na odstranění škodlivých následků provinění. V § 69 ZSM jsou vytyčeny zvláštní způsoby řízení, které je možné u mladistvých použít:

- Podmíněné zastavení trestního stíhání
- Narovnání
- Odstoupení od trestního stíhání

Podle obecných právních předpisů v řízení proti mladistvým se uplatní také řízení proti uprchlému, řízení před samosoudcem, s výjimkou, že proti mladistvému nelze vydat trestní příkaz, řízení pro zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a fakultativní zastavení trestního stíhání. U dospělých pachatelů se stejně jako u mladistvých používá podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání. [15]

8.1 Odstoupení od trestního stíhání

Odstoupení od trestního stíhání je specifickým institutem reakce na provinění mladistvého. Ze zvláštních způsobů řízení odstoupení od trestního stíhání je jako jediné upraveno v § 70 ZSM, protože se používá pouze u mladistvých, nikoliv u dospělých. Je fakultativní možností ukončení trestního stíhání. Podmínky, za nichž je možné odstoupit od trestního stíhání, jsou stanoveny v ZSM, ale jen okrajově, tzn., že orgány činné v trestním stíhání mohou rozhodovat podle vlastní úvahy. Zákonnými důvody stanovenými kumulativně jsou: *„Řízení se týká provinění, na které trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, a podezření ze spáchání tohoto provinění se jeví na základě dostatečného objasnění skutkového stavu věci zcela důvodným.“* Mladistvý nese odpovědnost za spáchané provinění a vypořádá se s příčinami. Mladistvý chce odstranit škody způsobené proviněním. Potrestání mladistvého se jeví jako zbytečné. Ve věci spáchaného provinění neexistuje veřejný zájem na potrestání mladistvého. Rozhodnutí je dostačující a pokračování v trestním stíhání mladistvého je neúčelné. Zákon dále demonstrativně stanovuje případy, kdy je možné odstoupit od trestního stíhání a to v případech kdy: mladistvý úspěšně vykonal probační program, bylo mu uděleno napomenutí s výstrahou a nahradil škodu způsobenou proviněním a poškozený s takovou náhradou souhlasí. Odstoupení od trestního stíhání je možné uplatnit kdykoliv od zahájení trestního stíhání až do rozhodnutí před soudem. Odstoupit od trestního stíhání je možné, pokud není potřeba projednávat věc v hlavním líčení standardního řízení a účelu zákona lze dosáhnout jinak. Tento institut stojí na předpokladu, že ne vždy je třeba mladistvého pachatele postavit před soud a projednávat jeho provinění v hlavním líčení. Výchozí diskem tohoto řízení je působit na mladistvého tak, aby se zdržel páčání provinění, vést mladistvého k důslednému chování v souladu se zákonem, chránit ho před škodlivými vlivy řízení, obnovit jeho sociální zázemí a vytvořit předpoklady pro jeho pozitivní rozvoj. Aby byla zachována tato východiska, nemusí být vždy výsledkem trestního řízení potrestání mladistvého pachatele. Alternativní řešení věci kolikrát mohou působit efektivněji než represe. Předpokladem je odstranit příčiny provinění a uvědomění si mladistvého, že spáchal provinění. Ideální je, když projednání v trestním řízení a zvolené řešení

mladistvého odradí ke spáchání dalších provinění, změni jeho postoje a hodnoty. Tyto skutečnosti pak převažují nad veřejným zájmem k potrestání a trestní stíhání se tedy stane zbytečným a neúčelným. Pokud je vydáno rozhodnutí o odstoupení trestního stíhání mladistvý může podat stížnost proti tomu rozhodnutí a domáhat se projednání věci před soudem. Pokud bylo u mladistvého odstoupeno od trestního stíhání, hledí se na něj jako na neodsouzeného. [32, str. 171]

8.2 Narovnání

Narovnání se používá u mladistvých i dospělých pachatelů. Je zmíněno v ustanovení § 69 ZSM, ale podrobně upraveno v obecných právních předpisech trestního řádu § 309 až § 314, nemá specifickou úpravu pro mladistvé. Trestní řád stanoví, kdy je možné použít narovnání: § 309 TrŘ: *„U trestných činů, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, a) obviněný prohlásí, že skutek spáchal, b) uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem, c) složí na účet soudu nebo státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům.“* [6]

Hlavním cílem narovnání je zájem na tom, aby sám pachatel napravil poškozenému všechny škody způsobené trestným činem (proviněním). Tento zájem má přednost před uložením trestního postihu pachateli. Trestní represe je zde neúčelná, účelnější je obnovení narušených vztahů mezi pachatelem a poškozeným. Na restituci a řešení vzniklého konfliktu se podílí nejen pachatel, ale i poškozený. Narovnání lze považovat za individuální prevenci pro pachatele. Ten si uvědomí rozsah, závažnost a důsledky svého činu, kterým způsobil problémy poškozenému. [26]

Institut narovnání spočívá v tom, že pachatel trestného činu se sám nebo s pomocí zainteresovaných osob na trestním řízení domluví s poškozeným na náhradě škody, kterou svým protiprávním jednáním způsobil. K narovnání může dojít pouze tehdy, pokud souhlasí poškozený i pachatel s tímto řešením. Vždy musí být dán souhlas soudu nebo státního orgánu o narovnání. Dále už do narovnání státní orgány nezasahují, jen v případech, že by k náhradě škody nedošlo. Narovnání se používá většinou u pachatelů,

kteří se dopustili trestné činnosti poprvé, činnost byla majetkové povahy a nebyla příliš závažná. Pachatel se doznal ke spáchání činu, jednal bez přípravy, ve zkratu a nedomyslel možné následky tohoto jednání. U tohoto typu pachatelů by běžná soudní cesta vyřešení trestného činu mohla přivést pachatele na kriminální dráhu. Z provedených výzkumů je pravděpodobnost páchání dalších trestných činů u osob postavených před soud větší, než u těch, jejichž trestný čin byl řešen mimosoudně. Narovnání zahrnuje též stránku výchovnou a morální. Pachatel se totiž s poškozeným setká tváří v tvář, oběť již není anonymní a pachatel tak vidí, co provedl určité osobě. Omluví se mu a nahradí škodu. Lépe si uvědomí, co spáchal, a je poučen do budoucna. Narovnání je ideální vyřešení sporu u mladistvých pachatelů. Během narovnání není rozhodnuto o vině pachatele, protože o vině může rozhodnout pouze soud, ale pachatel a poškozený se domluví na dohodě, na jejímž základě je trestní stíhání skončeno. Pokud soud dohodu neschválí, v trestním stíhání se pokračuje. [18]

8.3 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Podmíněně zastavit trestní stíhání je možné u mladistvých i dospělých pachatelů, podrobněji upraveno v § 307 až § 308 TrŘ. Podmínkami pro podmíněné zastavení trestního stíhání jsou: § 307 odst. 1 „A) obviněný se k činu doznal, B) nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu, anebo učinil jiná potřebná opatření k její náhradě.“ Obviněný dosud vedl řádný život a nedopustil se žádného trestného činu. V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, je stanovena zkušební doba na šest měsíců až dva roky. V průběhu této doby musí být nahrazena škoda poškozenému a pachateli mohou být uložena určitá omezení. Dále pachatel složí na účet soudu peněžitou částku určenou státu na pomoc obětem trestného činu. Pokud obviněný všechno dodrží a osvědčí se, je rozhodnuto o zastavení trestního stíhání. [6]

9 ZHODNOCENÍ ÚPRAVY DE LEGE LATA A ÚVAHY DE LEGE FERENDA

Jak je již obecně známo, každý spáchaný trestný čin by měl být určitým způsobem potrestán, případně by na něj mělo být náležitě reagováno. U mladistvých platí, že zločinnosti nepostačuje pouze čelit trestem, ale je zapotřebí zjišťovat ono skryté zlo, ze kterého trestný čin vyšel. Z toho vyplývá, že trestné činy, respektive provinění u mladistvých musí být posuzovány vzhledem k nedokonanému vývoji mladistvého mírněji a odchylně od trestných činů dospělých. Potřeba jinak reagovat na kriminalitu mladistvých se projevila již v minulosti. Již dříve v trestních zákonech byla ustanovení týkající se pouze mladistvých. S postupem doby a rostoucí kriminalitou mládeže se tato ustanovení stávala nedostatečná. Dne 1. 1. 2004 nabyl účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, který vyjmul právní úpravu trestání mladistvých z trestního řádu a trestního zákoníku a vytvořil samostatný právní předpis. Platí zde zásada subsidiarity. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je speciální k trestnímu řádu a trestnímu zákoníku, to znamená, že pokud svými ustanoveními neurčí jinak, užije se obecného trestního řádu a trestního zákona. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM) věnuje této problematice zvýšenou pozornost.

Hlavním cílem ZSM je projednat věc mladistvého především tak, aby na něj bylo užito náležité opatření, které přispěje k tomu, aby si mladistvý uvědomil svůj spáchaný protiprávní čin, a tak bylo zamezeno páchání další protiprávní činnosti a nebyl mladistvý vyloučen ze společnosti neboli stigmatizován. Na jedné straně společnost vyžaduje stíhat a potrestat porušení norem a také chránit společnost před pachateli. Na straně druhé společnost vyžaduje adekvátní ochranu mladistvého viníka. Proto je soudnictví ve věcech mladistvých tak specifické. Nabízí se zde otázka, jestli mladistvý spáchal trestný čin úmyslně nebo z nedbalosti a neznalosti zákona. Trestní odpovědnost je stanovena dosažením věku 15 let a je navíc podmíněna dosažením rozumové a mravní vyspělosti mladistvého viníka. Podle mého názoru ale mladiství pachatelé ve věku 15 až 18 let, i přesto, že se jejich osobnost neustále vyvíjí, u určitých spáchaných provinění moc dobře vědí následky tohoto jednání. Ohledně závažných provinění by na

ně měla být užita opatření přísnější. Mladiství pachatelé si často uvědomují, že na ně obecné trestní předpisy, které jsou přísnější, neplatí a toho využívají. Myslím si, že u mladistvých delikventů, kteří páchají závažná provinění již v mladistvém věku, to postupem dospívání nebude jiné. Dalo by se říct, že brutalita mladistvých roste, ti se přestávají bát postihů. Oproti tomu je třeba vzít v úvahu provinění páchaná mladistvými, které lze považovat za bagatelné. Existují případy, kdy skupiny mladistvých vymýšlejí nevinné dětské lotroviny, často kolidující se zákonem, které se jim mohou vymknout z rukou a skončit závažným následkem. Proto je nezbytné při projednávání a ukládání opatření mladistvým šetřit náležitě jejich osobnost, zkoumat jejich dosavadní život, zjišťovat, zda jsou prvopachatelé nebo již přišli do konfliktu se zákonem. Dále je nutné zkoumat, prostředí z jakého mladiství pocházejí, a veškeré okolnosti, které by mohly objasnit, proč se mladiství dopustili spáchání provinění. Já bych navrhovala ponechání hranice trestní odpovědnosti na 15 let, i přesto, že existuje celá řada právních úprav po celém světě, kde je hranice trestní odpovědnosti mnohem nižší. U nás bylo navrženo snížení trestní odpovědnosti pouze o jeden rok, tj. na 14 let. Při snížení hranice trestní odpovědnosti o jeden rok bych řekla, že se nic podstatného nevyřeší. Hranici trestní odpovědnosti bych ponechala i z důvodu jiných právních skutečností, které vznikají dosažením věku 15 let, např. získání občanského průkazu. Navíc bych u trestní odpovědnosti mladistvých stanovila podmínku, že si mladiství musí být vědomi toho, že udělali něco špatného.

ZSM stanovuje, že osoby pracující s mladistvými v řízení musí mít zvláštní přípravu pro zacházení s nimi. Jedná se o soudce, státní zástupce, policisty, úředníky Probační a mediační služby a úředníky sociálně-právní ochrany dětí. Problém je v nedostatku osob s touto specializací. Pro výkon kurátora jsou nedostatečně definovány kvalifikační předpoklady, profesionální dovednosti, druh a délka praxe. Je nedostatek profesionálů, kteří jsou schopni použít moderní metody zaměřené na mladistvé. Jestliže osoby zacházející s mladistvými nemají dostatečnou přípravu a životní zkušenosti pro zacházení s nimi, je jejich práce neúčelná. Domnívám se, že by bylo vhodné přímo definovat v ZSM odborné předpoklady nejen kurátora, ale i osob působících ve věcech mládeže. Dále zákon výslovně nehovoří o povinnosti zvláštní přípravy advokátů, kteří

zastupují mladistvé, i přesto, že je stanovena nutná obhajoba mladistvých pachatelů. Paradox se může zdát v tom, že podle ZSM si mladistvý volí obhájce sám a nikde není zaručeno, že právě tento obhájce bude mít zvláštní průpravu pro zacházení s mladistvými. Vzhledem k specifičnosti osoby mladistvého a jeho provinění by bylo vhodné, aby mladistvý měl obhájce zkušeného a vzdělaného ve věcech mladistvých. Proto bych navrhovala zajistit příslušnou průpravu advokátů v trestních věcech mladistvých, kteří by mohli mladistvého zastupovat.

Obecně zmíním, že se zákon vztahuje na děti mladší 15 let, které nejsou trestně odpovědné, a mladistvé od 15 do 18 let, které již jsou trestně odpovědné. Dle mého názoru by do zákona měl být zahrnut a lépe upraven ještě věk mladých dospělých od 18 do 21 let, jak již tomu bylo v navrhované právní úpravě před přijetím ZSM. Podle studií jsou dívky schopné posoudit důsledky svého jednání již v 18 letech, chlapci ve 21 letech. Proto bych navrhovala ponechat plnou trestní odpovědnost v 18 letech a do ZSM přidala věk mladých dospělých. Mladiství často spáchají provinění těsně před dovršením 18. roku věku a dále není nikde náležitě upraveno, jak s nimi zacházet v případech, že jsou v době soudního jednání již zletilí. V zákoně je pouze stanoveno, že ustanovení ZSM o trestním řízení se s mladistvými se neužije, jestliže trestní stíhání bylo zahájeno až po dovršení 19. roku věku. Pořád je nějakým způsobem tento věk do zákona zahrnut. Dalším případem je, že při nařízení ústavní výchovy ji lze prodloužit až do 19 let mladistvého. Jestliže mladistvý dovrší ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznicí 19 let svého věku, může být přeřazen do věznice pro dospělé pachatele. Co se týká výkonu trestu odnětí svobody u pachatelů starších 18 let, navrhovala bych jejich přesun do věznice pro dospělé, kde by existovala oddělení pro pachatele ve věku 18-25 let, ve kterých by dokončili svůj trest. Uvedla jsem jen některé důvody, které by opodstatňovaly vhodnost uzákonění věku mladých dospělých do zákona.

Zákon projednává trestné činy mladistvých, které se nazývají provinění. Provinění jsou stejně závažná a korespondují s trestnými činy dospělých. Činy jinak trestné páchají děti mladší 15 let, proti nimž nelze vést trestní řízení, ale pouze občanskoprávní řízení. Reakcí na provinění mladistvých jsou výchovná, ochranná nebo

trestní opatření. Specifikem ZSM je to, že trestní sankce by podle tohoto zákona měly mít místo především v případech, kdy nelze dospět k jinému přijatelnému řešení, které by respektovalo veřejný zájem a zájem sociálního okolí včetně oběti. ZSM vychází z principů restorativní justice, jež klade důraz na vyváženou, spravedlivou reakci na spáchané provinění, ale zároveň se nezříká odpovědnosti za provinění a vyvozuje z něj důsledky nejen pro samotného mladistvého pachatele, ale i osob, kterých se provinění týká. Poškozený zde dostane prostor pro uplatnění svých požadavků a mladistvý pachatel má možnost se podílet na napravení škod, které spáchal proviněním. S tímto souvisí i ukládání alternativních opatření a alternativních procesních postupů. Takový přístup se ve věcech mladistvých považuje za účinnější. Pozitivně motivuje mladistvé k životu v souladu se zákonem, protože u mladistvých postavených před soud nebo uzavřených do některého z nápravných zařízení je několikrát větší pravděpodobnost, že se dostanou na dráhu zločince. Často se v nápravném zařízení akorát přiučí tomu, co ještě neuměli. Podle výzkumů je dokázáno, že u mladistvých trestně stíhaných již v raném věku se zvyšuje pravděpodobnost recidivy.

Trestní řízení s mladistvými pachateli, jak již jsem zmiňovala, je odlišné od řízení s dospělými. Zpravidla obsahuje drobné odlišnosti ve všech fázích trestního řízení. Již hlavní zásady týkající se trestního řízení jsou odlišné. Subjekty v trestním řízení s mladistvými navíc stanovují působnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků probační a mediační služby. Také místní příslušnost soudu, který rozhoduje ve věci mladistvých, je rozdílná. Toto odlišné ustanovení mi přijde opodstatněné a důležité, neboť je třeba, aby řízení konal soud v místě bydliště mladistvého. Tento soud spolupracuje s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, a získává tak o mladistvém potřebné informace z jeho blízkého okolí. Společné řízení mladistvých a dospělých pachatelů lze konat jen výjimečně, vždy pak řízení koná soud pro mládež.

Podstatným rozdílem v soudnictví s mladistvými je ochrana soukromí mladistvého, nemožnost konat veřejné hlavní líčení a zákaz publikování informací o mladistvém. Zvýšená ochrana mladistvých je podle mého názoru důležitá, aby

nedocházelo ke stigmatizaci mladistvého. Označení mladistvého pachatelem by mělo vliv na jeho budoucí život a mohlo by dojít k vyloučení ze společnosti, respektive nemožnosti si najít zaměstnání atd. S tím souvisí zákaz publikování informací o mladistvém. Je možné publikovat jen ty informace, které mladistvého neidentifikují. Spatřuji ale nedostatek, v tom že zákon přímo neřeší publikování jiných osob např. rodičů, pomocí nichž lze mladistvého identifikovat. Vyloučení veřejnosti z hlavního líčení mi přijde správné, neboť přítomnost veřejnosti by mohla mít na mladistvého nepříznivý vliv. Veřejnost může být přítomna pouze při vyhlášení rozsudku, přičemž informace o mladistvém nesmí být dál šířeny. Výjimka je stanovena v případě publikování pravomocného rozsudku s uvedením jména a příjmení mladistvého týkajícího se zvláště závažného provinění, je-li to nutné kvůli ochraně společnosti. Navrhovala bych možnost uveřejnění informací o mladistvém již v průběhu trestního řízení, nikoliv pouze v hlavním líčení při vyhlášení rozsudku, a to v případě, že by mladistvý spáchal zvláště závažné provinění, proto by bylo nutné chránit společnost. Samozřejmě by musela být dostatečně vyšetřena osobnost mladistvého a také by záleželo na charakteru spáchaného provinění. Uvedla bych třeba příklad, kdy mladistvý spáchal zvláště závažné provinění, je známa jeho totožnost, ale nepodařilo se ho ještě dopadnout. Společnost by měla být o takovém pachateli jednoznačně informována. V případě vazby mladistvých mi přijde správné, že se jedná pouze o nejkrajnější řešení. Vzetí do vazby a celkově odnětí svobody má na mladistvého jednoznačně nepříznivý vliv. Proto je délka trvání vazby u mladistvých, pokud je uvalena, vždy kratší než u dospělých.

Zvláštnosti trestního řízení s mladistvými pachateli jsou vždy opodstatněné a důležité. Je potřeba vzít v úvahu věk mladistvého, jeho osobnost a skutečnost, že není doposud ukončen jeho duševní vývoj. Není vhodné mladistvého ihned odsoudit a zavrhnout, ale je potřeba mu věnovat náležitou pozornost a snažit se ho napravit. Především v tomto spočívá celé soudnictví ve věcech mládeže, a tím je odlišné od soudnictví s dospělými pachateli.

10 ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala soudnictvím ve věcech mladistvých pachatelů. Seznámila jsem se se zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. V úvodu jsem popsala historii trestního práva ve věcech mladistvých. Dříve bylo s mladistvými pachateli zacházeno podobným způsobem jako s dospělými pachateli a neexistoval samostatný zákon upravující trestání mladistvých. Až po důvodných potřebách a rostoucí kriminalitě mládeže vznikl zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

V kapitole 4 jsem nastínila základní pojmy, které vycházejí ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže týkající se trestního práva hmotného. Pojmy, které jsou odlišné od pojmů vycházejících z trestního zákoníku, bylo nutné zmínit, aby tato práce byla srozumitelná. Zákon se týká mladistvých a osob mladších 15 let. Je v něm stanovena hranice trestní odpovědnosti. Odlišně se trestné činy páchané mladistvými nazývají provinění. Za páchané provinění jsou mladistvým ukládána opatření, která jsem ve stručnosti popsala.

Hlavním cílem mé práce bylo popsat zvláštnosti v trestním právu procesním týkající se mladistvých pachatelů. Tyto zvláštnosti jsem popsala v kapitole 5. Obecně jsem charakterizovala trestní řízení s mladistvými. Zmínila hlavní zásady trestního řízení s mladistvými, subjekty účastnící se řízení a uvedla jsem odlišnosti týkající se místní příslušnosti soudů a společného řízení. Poté jsem podrobněji psala o zvláštních institutech týkajících se mladistvých pachatelů podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Hlavními zvláštnostmi jsou ochrana soukromí mladistvých, vazba, nutná obhajoba, postavení mladistvého v trestním řízení a jeho práva. Zvláštnosti jsem srovnala s obecnými ustanoveními vztahujícími se na dospělé pachatele podle zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

V kapitole 7 jsem ve stručnosti popsala orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službu, jejichž spolupráce je v řízení s mladistvými nezbytná.

Nakonec jsem se zabývala stádií trestního řízení s mladistvými a uvedla možné zvláštní způsoby řízení, které bývají u mladistvých často používány.

Zvláštní úprava trestání mladistvých je určitě žádoucí, proto přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže bylo nezbytné. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se snaží být komplexní, avšak obsahuje určité nedostatky, proto ho je třeba vždy vykládat společně s trestním řádem, který celkově upravuje průběh celého trestního řízení. Na závěr jsem napsala vlastní hodnocení týkající se této problematiky a navrhla možné úpravy zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Lze konstatovat, že jsem provedla procesně právní problematiku trestního řízení s mladistvými a poukázala na odlišnosti oproti dospělým pachatelům, čímž jsem naplnila cíl mé práce.

11 SEZNAM INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Legislativa

[1] ČESKO. *Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů.

[2] ČESKO. *Zákon č. 218 ze dne 25. června 2003 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže*, ve znění pozdějších předpisů.

[3] ČESKO. *Zákon č. 257 ze dne 14. července 2000 o probační a mediační službě*, ve znění pozdějších předpisů.

[4] ČESKO. *Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů.

[5] ČESKO. *Zákon č. 293 ze dne 10. listopadu 1993 o výkonu vazby*, ve znění pozdějších předpisů.

[6] ČESKO. *Zákon č. 141 ze dne 8. ledna 2009 trestní řád*, ve znění pozdějších předpisů.

[7] ČESKO. *Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník*, ve znění pozdějších předpisů.

[8] IRELAND. *Act number. 26 on 16th July 2006 Criminal justice*.

[9] SCOTLAND. *Act asp. 13 on 6th August 2010 Criminal Justice and Licensing (Scotland)*.

[10] Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.

Monografie

[11] CÍSAŘOVÁ, D., HASCH, K., kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 1999. ISBN 80-7201-141-3.

- [12] CÍSAŘOVÁ, D., kol. *Trestní právo procesní*. 4. Vyd. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-594-X.
- [13] CHMELÍK, J. *Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži*. Praha: Policejní prezidium policie ČR, 1998.
- [14] JELÍNEK, J. *Trestní právo procesní*. 1.Vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-658-7.
- [15] JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. 1. Vyd. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5.
- [16] KRAUSOVÁ, L., NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 80-7357-214-1.
- [17] LORTIE, S., SOTOLÁŘ, A., kol. *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*. Institut Ministerstva spravedlnosti České republiky pro další vzdělání soudců a státních zástupců a Ministerstvo spravedlnosti Kanady, 2000. ISBN 80-902656-1-8.
- [18] MATOUŠEK, O., MATULOVÁ, A., kol. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*, 1. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.
- [19] MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 1. Vyd. Praha: C.H.Beck, 1999. ISBN 80-7179-216-0.
- [20] MUSIL, J., KRATOCHVÍL, V., kol. *Kurs trestního práva, Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vyd. Praha: C.H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-572-8.
- [21] SCHELLEOVÁ, I., kol. *Právní postavení mladistvých*. 1. Vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-82-3.
- [22] ŠÁMAL, P; H. VÁLKOVÁ; A. SOTOLÁŘ; M. HRUŠÁKOVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže komentář*. 1. Vyd. Český Těšín: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-829-0.

[23] ŠUBRT, M. *Trestněprávní odpovědnost a ochrana mládeže*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. ISBN 978-80-7251-284-3.

[24] VĚTROVEC, V., NEDOROST, L., kol. *Zákon o mediaci a probaci- komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-32-7.

[25] ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. ISBN 80-210-1643-4.

[26] ZOUBKOVÁ, I., NIKL, J., ČERNÍKOVÁ, V. *Kriminalita mládeže*, 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. ISBN 80-7251-070-3.

Periodikum

[27] KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Výslech nedospělých a mladistvých osob v trestním řízení. 1. část. *Právo a rodina*. 2000, č. 10, s. 15-19. ISSN 1212-866X.

[28] KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Výslech nedospělých a mladistvých osob v trestním řízení- průběh výslechu. *Právo a rodina*. 2000, č. 12, s. 10-13. ISSN 1212-866X.

[29] KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Úloha orgánu pověřeného péčí o mládež v trestním řízení. 1. část *Právo a rodina*. 2001, č. 5, s. 8-10. ISSN 1212-866X.

[30] KACAFÍRKOVÁ, Marcela. Postavení nezletilého poškozeného v trestním řízení. *Právo a rodina*. 2001, č. 7, s. 16-19. ISSN 1212-866X.

[31] OSMANČÍK, Otakar. K některým kriminologickým a hmotněprávním aspektům zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Bulletin advokacie*. 2004, č. 1, s. 27-35. ISSN 1210-6348.

[32] SOTOLÁŘ, Alexander. Odstoupení od trestního stíhání jako specifická forma alternativního řešení trestních věcí mladistvých. *Trestněprávní revue*, 2004, roč. 3, č. 6, s. 169-182. ISSN 1210-6410.

[33] SOTOLÁŘ, Alexander. Ochrana soukromí mladistvých a dětí mladších patnácti let v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže- 1. část. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 7, s. 237- 274. ISSN 1210-6410.

[34] SOTOLÁŘ, Alexander. Ochrana soukromí mladistvých a dětí mladších patnácti let v řízení podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže- 2. část. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 8, s. 283- 287. ISSN 1210-6410.

[35] ŠÁMAL, Pavel. K rozhodování o vazbě a k trvání vazby mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*. 2004, roč. 3, č. 2, s. 33-64. ISSN 1213-5313.

[36] ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvých. *Právní rozhledy*. 2004, roč. 12, č. 2, s. 47-52. ISSN 1210-6410.

[37] ŠČERBA, Filip. Výchovní opatření dle návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestní právo*. 2003, roč. 8, č. 6, s. 8-14. ISSN 1211-2860.

[38] VĚTROVEC, V., NEDOROST, L., SOVÁK, Z. Nejvhodnější alternativy v trestním řízení s mladistvými pachateli. *Právní rádce*. 2002, roč. 10, č. 10, s. 23-24. ISSN 1210-4817.

[39] ZEZULOVÁ, Jana. Vybrané problémy zajištění práva na obhajobu v trestním řízení proti mladistvým. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1998, roč. 6, č. 1, s. 39-47. ISSN 1210-9126.

[40] ZEZULOVÁ, Jana. Řízení v trestních věcech mladistvých ve znění zákon č. 218/2003 Sb. *Státní zastupitelství*. 2003, roč. 1, č. 4, s. 2-8. ISSN 1214-3758.

Elektronický dokument

[41] EPRAVO. *Důvodová zpráva*. Epravo.cz [online]. ©1999-2013 [cit. 2013-11-26]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/vladni-navrh-zakona-o-odpovednosti-mladeze-za-protipravni-ciny-a-o-soudnictvi-ve-vecech-mladeze-a-o-zmene-nekterych-zakonu-duvodova-zprava-20827.html>.

[42] KATALOG-PRAVNIKU. *Zvláštní způsoby trestního řízení*. Katalog-pravniku.cz [online]. © 2009-2014 [cit. 2014- 22-01]. <http://www.katalog-pravniku.cz/zajimavosti/zvlastni-zpusoby-trestniho-rizeni>.

[43] PMSCR. *Mediace*. Pmscr.cz [online]. ©2002-2014 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>.

[44] PMSCR. *Probace*. Pmscr.cz [online]. ©2002-2014 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/probace-dohled-nad-podminene-odsouzenymi/>.

[45] PMSCR. *Probační dohled*. Pmscr.cz [online]. ©2002-2014 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_ng_DOHLED_cz.pdf.

Příspěvek do webového sídla

[46] HRUŠÁKOVÁ, Milana. Ochrana soukromí mladistvých a dětí v řízení dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a publikace obrazových snímků. In: *Ipravnik.cz* [online]. 16. srpna 2006 [cit. 2013 12-5]. Dostupné z: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/ap_37/pd_4/art_4976/rbsearchsource_articles/txtexpresion_pr%C3%A1vn%C3%AD%2Brozhledy%2B7/detail.aspx.

Stránka webového portálu

[47] CITIZENS INFORMATION. Children and the criminal justice system in Ireland. *Citizensinformation.ie* [online]. 13. březen 2014 [cit. 2014-14-04]. Dostupné z: http://www.citizensinformation.ie/en/justice/children_and_young_offenders/children_and_the_criminal_justice_system_in_ireland.html.

[48] GOV.UK. What is the age of criminal responsibility. *Gov.uk*. [online]. 8. listopad 2013 [cit. 2014-14-04]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/age-of-criminal-responsibility>.